TANULMÁNYOK

A SZOVJET MILÍCIA TÖRTÉNETÉBŐL

(1917—1920)

Sz. M. Kljackin

Szovjetunió Fegyveres Erői 1917—1920 közötti építésének története mindig vonzotta a szovjet történészek érdeklődését. A fő figyelmet azonban a Vörös Hadsereg szervezési és építési problémáira fordították, ugyanakkor a milícia létrehozásának és fejlesztésének kérdéseit egyáltalában nem világították meg. A szovjet hadseregépítés történetének efféle szemlélete nem adott valóságos és teljes képet erről a fontos folyamatról, nem tárta fel azokat a nehézségeket, amelyeket a szovjet népnek a szocialista haza katonai védelmének szervezése során le kellett küzdenie. Így az olvasóban az a benyomás támadt, mintha október első napjait követően a kommunista párt és a kormány azonnal hozzá látott volna az állandó reguláris Vörös Hadsereg megteremtéséhez.

A szovjet hadseregépítés történetének csaknem negyedszázados tanulmányozása meggyőzött arról, hogy október után a kommunista párt és a szovjet kormány az ország katonai védelmének szervezése során nem azonnal fogott hozzá az állandó reguláris Vörös Hadsereg építéséhez, hanem a nép erőfeszítéseit a proletár milícia megteremtésére irányította. Csak a katonai helyzet romlása kényszerítette őket az elfogadott tervek megváltoztatására, és arra, hogy hozzálássanak a Vörös Hadsereg megteremtéséhez. Ám a kommunista párt és a szovjet kormány a Vörös Hadsereg létrehozása során a milícia építéséről sem mondott le.

Tudományos kutatásaink eredményét az 1965-ben Moszkvában megjelent „Október védelmében" című monográfiában fejtettük ki. Ebben a cikkben kellő átdolgozásban adjuk közzé monográfiánk néhány anyagát, amelyek megvilágítják a szovjetköztársaságban 1917—1920 között végbement milíciaépítés történetét.

*

Az októberi forradalom győzelme után országunkban nehéz katonai helyzet alakult ki. A megdöntött földesurak és kapitalisták kísérletet tettek arra, hogy megsemmisítsék az alighogy megszületett szovjethatalmat, és a külföldi imperialisták támogatásával polgárháborút robbantottak ki az országban. A földesúri-burzsoá ellenforradalom lángja fellobbant a Donnál és Észak-Kaukázusban, a Kaukázuson túl és Közép-Ázsiában, az Urálban és Szibériában s még sok más területen.

Országunk katonai helyzetét megnehezítette az is, hogy hadiállapotban

volt az osztrák—német blokk államaival, amelyek az orosz fronton több mint 158 gyalog- és lovashadosztályt tartottak, több mint 1,5 millió jól felszerelt és kiképzett katonával, akik minden percben készen álltak, hogy rátörjenek a fiatal szovjet országra.

A katonai-politikai helyzet azt követelte a kommunista párttól és a szovjet kormánytól, hogy azonnal szervezze meg a szovjetköztársaság katonai védelmét a belső és külső ellenséggel szemben. Ez rendkívül nehéz és bonyolult dolog volt. E téren a győzedelmes proletáriátusnak — természetesen — nem volt gyakorlata, a feladatot viszont az egyre tartó háború, a nemzetközi imperializmus fenyegető katonai inváziójának körülményei között, a sokéves imperialista háború okozta gazdasági összeomlás és a tömegek szörnyű kimerültsége közepette rövid idő alatt végre kellett hajtani. Míg a belső ellenforradalom elleni harcban a szovjethatalom a kisszámú, nem eléggé felszerelt és rosszul kiképzett Vörös Gárdára támaszkodhatott, addig a nemzetközi imperializmus reguláris hadseregével szemben a szovjetköztársaság védelmére olyan fegyveres erőre volt szükség, amely képes korszerű háborút folytatni. De abban az időben ilyen fegyveres erők a szovjetköztársaságban nem voltak. A párt és a szovjet kormány számot vetve a kialakult nemzetközi és belső helyzettel, elhatározta: mindaddig, amíg nem jönnek létre a szovjet fegyveres erők, az ország védelmét a Vörös Gárda mellett a régi hadsereg forradalmi katonai erőire bízza.

A szovjet kormány határozata a forradalom során Oroszországban kialakult reális helyzetből indult ki. Mindenekelőtt az 1914—1917-es háború idején Oroszország régi hadserege komoly változásokon ment keresztül. Már 1917 őszére megszűnt a burzsoázia támasza lenni és fele részben bolsevik volt.[1] Segítséget nyújtott a munkásoknak és a falusi szegényeknek a szovjethatalom megteremtéséért és megszilárdításáért vívott harcban. Ezért a bolsevikoknak, a szovjet kormánynak nem volt oka arra, hogy a szovjetköztársaság védelmére igénybe ne vegye a régi hadsereg forradalmi katonáit. Ugyanakkor figyelembe véve a régi hadseregben végbement minőségi változásokat, a bolsevikok nem feledkeztek meg arról sem, hogy az eszer-mensevik politika és taktika következtében a régi hadsereg a cárizmus megdöntése után is a cári tábornokok és tisztek kezében maradt, s ezért megőrizte kornyilovista szellemét.[2] Abból a célból, hogy kiválaszthassák a hadsereg forradalmi elemeit és felhasználhassák őket az ország védelmére, határozottan szét kellett zúzni a régi hadsereget. E feladat végrehajtását tehát a szocialista forradalom érdekei diktálták. Ez a marxizmus programszerű követelménye volt. „Minden győztes forradalom első feladata — Marx és Engels több ízben hangsúlyozták ezt — a következő volt: szétzúzni a régi hadsereget, feloszlatni és újjal felcserélni.[3]

Ilyen módon a marxizmus a győzelmes proletáriátustól azt követelte, hogy zúzza szét a régi hadsereget, oszlassa föl és váltsa fel új katonai szervezettel. Így járt el a maga idejében a Párizsi Kommün. Első rendelkezésével megszüntette az állandó hadsereget és felcserélte a felfegyverzett néppel.[4] Abban az időben, amikor a Párizsi Kommün megvalósította ezt a fontos aktust, erős forradalmi katonai szervezettel — a felfegyverzett népet jelképező Nemzeti Gárdával — rendelkezett.[5] Ez a fegyveres erő megbízható támasza lehetett a Párizsi Kommünnek az ellenséggel vívott harcában.

1 Lásd: *Lenin* Művei 30. köt. Budapest, Szikra, 1953. 254. o.
2 Lásd: *Lenin* Művei 28. köt. Budapest, Szikra, 1952. 290. o.
3 Uo.
4 Lásd: *Lenin* Művei 25. köt. Budapest, Szikra, 1952. 448. o.
5 Lásd: Парижская Коммуна 1871 г. t. I. M., 1961, 163, 286, 324—325, 345. o. (oroszul.)

De a Párizsi Kommün tapasztalatát a szovjetköztársaság nem ismételhette meg vakon. A régi hadsereg feloszlatása a szovjetköztársaságban akkor, amikor az ország hadiállapotban volt és nem rendelkezett a katonai védelemhez szükséges erőkkel, nemcsak lefegyverzését jelentette volna, hanem valósággal utat nyitott volna az ellenségnek, és ez a szovjethatalom elkerülhetetlen pusztulásához vezetett volna. A régi hadsereg szétzúzásának ez a formája a mi országunkban kialakult feltételek között nem valósulhatott meg. Ugyanakkor nem lehetett megtartani a régi hadsereget ellenforradalmi parancsnoki állományával. A régi hadsereget határozottan szét kellett zúzni, de ezt úgy kellett végrehajtani, hogy a szovjetköztársaságnak lehetősége legyen arra, hogy minél sikeresebben oldja meg katonai védelmének szervezésével kapcsolatos összes feladatait.

Lenin új módon oldotta meg a régi hadsereg szétzúzásának kérdését. Miközben a bolsevikok forradalmi stratégiáját és taktikáját kidolgozta, különös figyelmet fordított a cári hadseregben végzett forradalmi munka tapasztalatára. Még az 1905—1907-es forradalomban rámutatott arra, hogy az állandó hadsereg szétzúzásához és a felfegyverzett néppel való felváltásához nem kötelező egyidejűleg feloszlatni a régi hadsereget. Elegendő ehhez a hadsereg demokratizálása.[6]

Mint ismeretes, az orosz hadsereg demokratizálásának alapját a februári forradalom napjaiban már lerakták. Jelentős szerepet játszott e folyamat kibontakozásában a Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Szovjetjének a Petrográdi Katonai Körzet helyőrségére vonatkozó I. számú parancsa. A hadseregben bevezették a választott katonai bizottságokat, megszüntették a tábornoki és tiszti címeket. A katonák szolgálaton kívül egyenlő politikai jogokat élveztek az összes polgárokkal stb. Röviddel e parancs közzététele után a demokratizálódás az egész hadseregre kiterjedt. A hatalmon levő eszerek és mensevikek politikája és taktikája következtében a demokratizálódás abban az időben nem ment túl a szokványos burzsoá reform keretein. Az eszerek és mensevikek a katonai bizottságokban és tanácsokban magukhoz ragadták az összes fontos pozíciókat és a demokratizálódást a földesurak és tőkések érdekében használták fel. A hadseregben továbbra is megmaradtak az antidemokratikus intézmények, és ami a fő, a hatalmat a reakciós tábornokok és tisztek tartották kezükben. És bár a hadsereg köztársaságivá vált, továbbra is az uralkodó osztályoknak — a földesuraknak és a tőkéseknek volt alárendelve. Lenin jól ismerte Engelsnek a tisztek hadseregbeli szerepére vonatkozó útmutatását. Emlékeztetve arra, hogy a hadsereg létrehozásához szilárd szervezet szükséges, Engels ezt írta: „Ez a szervezet a reguláris hadsereg tisztjeiben és altisztjeiben testesül meg és elvesztésükkel megszűnik létezni."[7] Ha szétverjük ezt a szervezetet, szétverjük a hadsereget is. Lenin úgy vélte, hogy ezt el lehet érni, ha határozottan felszámolják az összes antidemokratikus intézményeket, kiveszik a hatalmat a hadseregen belül a reakciós parancsnoki állomány kezéből és átadják magának a katonatömegnek. Ebből a célból a parancsnoki kart választani kell, és meg kell szervezni, hogy a katonai szervezetek ellenőrizzék a megválasztott parancsnokok tevékenységét. Ezek az intézkedések, Lenin véleménye szerint, biztosítják azt, hogy az állandó hadsereg a kizsákmányolók hatalmának eszközéből forradalmi hadsereggé válik, és feltétlenül a hadsereg és a felfegyverzett nép összeolvadásához vezet, ez az

6 Lásd: *Lenin* Összes Művei 12. köt. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1966. 104—106.; Művei 11. köt. Budapest, Szikra, 1954. 73—75. o.

7 *Маркс—Энгельс:* Соч. Т. XIII., ч. II. 160. стр.

összeolvadás pedig — mondotta Lenin — a régi állandó hadsereg felváltása a felfegyverzett néppel.[8]

Lenin új módon oldotta meg a régi hadsereg szétzúzásának kérdését, és amellett volt, hogy proletár milíciát szervezzenek. Ez az a konkrét forma, melyben testet ölthet a „felfegyverzett nép" eszméje.[9]

Ez volt a bolsevikok katonai programjának alapja a forradalomban.[10] Lenin nem tartotta szükségesnek, hogy felülvizsgálja a párt katonai programját a burzsoázia hatalmának megdöntése és a proletariátus diktatúrájának megteremtése után Oroszországban. A sajtóban és különböző értekezleteken október előkészítésének időszakában fáradhatatlanul hangoztatta, hogy a bolsevik párt nem általában demokratikus állam létrehozására törekszik, hanem a Párizsi Kommünhöz hasonló típusú állam megteremtésére — állandó hadsereg nélkül, amelyet a felfegyverzett népnek kell helyettesítenie. Lenin mint a Népbiztosok Tanácsának elnöke 1917. október 29-én a petrográdi helyőrség ezredeit képviselő küldöttek értekezletén elmondotta: „Feladatunk, amelyet egy pillanatra sem szabad szem elől téveszteni, a nép általános felfegyverzése és az állandó hadsereg megszüntetése."[11]

Lenin útmutatásaiból kiindulva a kommunista párt és a szovjet kormány lemondott a régi hadsereg egyszerű feloszlatásáról, és elhatározta, hogy ezt a katonai szervezetet teljes demokratizálása útján zúzza szét, egészen a teljes feloszlatásig menő fokozatos demobilizálásával.

1917 december végéig a régi hadsereg demokratizálása csaknem teljesen befejeződött. Rövid idő alatt majdnem porig rombolták a hadsereg antidemokratikus intézményeit. Az ellenforradalmi tábornokok és tisztek kezéből kiragadták a hatalmat és megteremtették a választott katonai bizottságok és szovjetek hatalmát. Lenin a szovjetek III. összoroszországi kongresszusán rámutatott: „Ezért merül a múltba a régi hadsereg, a kaszárnyai vakfegyelem és a katonakínzás hadserege. Ezt a hadsereget ízzé-porrá zúztuk, kő kövön nem maradt belőle. Keresztülvitték a hadsereg teljes demokratizálását."[12] 1917. november 10-én a szovjet kormány hozzálátott a „hadsereg létszámának fokozatos csökkentéséhez".[13]

A régi hadsereg szétzúzásával egyidejűleg hozzáláttak, hogy kidolgozzák a szovjet fegyveres erők létrehozásának tervét.

A szovjet kormány már decemberben fő vonásaiban elkészített tervvel rendelkezett a szovjetköztársaság védelmi képességének megerősítését és fegyveres erőinek megteremtését illetően. A terv előirányozta a milícia jellegű hadsereg szervezeteinek megteremtését, a demokratizált régi hadsereg további átszervezését és az arcvonalakon a forradalmi katonákból, önkéntesekből Népi Szocialista Gárda létrehozását. Ennek kellett felváltania a régi hadsereget és biztosítania a békéért folytatott harc idején nemcsak az arcvonalak szilárdságát, hanem a szovjetköztársaság határainak védelmét is, amíg a milícia jellegű hadsereg nem jön létre.[14]

A katonai helyzet éleződése, a német betörés veszélye azonban arra kényszerítette a bolsevik pártot és a szovjet kormányt, hogy megváltoztassa terveit és másképpen bontakoztassa ki a szovjetköztársaság védelmi képességének megerősítéséért és fegyveres erőinek építéséért folyó harcot. 1917.

8 Lásd: *Lenin* Művei 22. köt. Budapest Szikra, 1951. 84—85, 103, valamint a 24. köt. Budapest, Szikra, 52—55, 86, 135—137, 171—174. o.

9 Lásd: *Lenin* Művei 23. köt, Budapest, Szikra, 1951. 348—361. o., valamint a 24. köt. 444—445. o.

10 Lásd: A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. Budapest, Szikra, 1954. 414—418. o.

11 Lásd: *Lenin* Művei 26. köt. Budapest, Szikra 1952. 273. o.

12 Uo. 479. o.

13 Lásd: Декреты советской власти t. I. M., 1957. 66. o. (oroszul.)

14 Lásd: История СССР, 1962, № 2., 97—99.; Военно-исторический журнал, 1961, № 12, 26—27. o.

december 22-én a Főparancsnokság közölte, hogy a katonák feltartóztathatatlanul elhagyják a román arcvonalat. Ugyanazon a napon a Hadügyi Népbiztosságon értekezletet tartottak Lenin részvételével.

Figyelembe véve a kialakult helyzetet és a front fenntartásának szükségességét, az értekezlet elhatározta, hogy ideiglenesen felfüggeszti a milícia jellegű hadsereg kiépítésére irányuló munkát, és minden erőfeszítését az új állandó hadsereg szervezésére összpontosítja.

1918. január 15-én a Népbiztosok Tanácsa Lenin elnökletével dekrétumot fogadott el a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg létrehozásáról.

A Vörös Hadsereg fiatal csapatainak rövidesen harcba kellett szállniuk a német imperializmus csapataival, amelyek 1918. február 18-án általános támadást indítottak a szovjetköztársaság ellen.

Az imperialista Németország fegyveres erőinek támadását visszaverve a szovjetköztársaság békés lélegzetvételi szünethez jutott. 1918. március 3-án Breszt-Litovszkban befejezték a szovjetköztársaság és az osztrák—német blokk államai közötti béketárgyalást. Ez lehetővé tette, hogy fokozzák a szocialista állam katonai szervezetének létrehozására irányuló munkát. A szovjetköztársaság katonai építésének elméleti alapjait a békeszerződés megkötése után Lenin dolgozta ki. Harcban „a baloldali" kommunistákkal és a baloldali eszerekkel, akik az állandó Vörös Hadsereg megteremtése ellen voltak, Lenin kialakította a kommunista párt és a szovjet kormány katonai politikájának alapjait.

Lenin arra törekedett, hogy a szovjetköztársaságban erős katonai szervezet jöjjön létre és a szocialista haza katonai védelmének ügyébe bevonják az összes munkásokat és dolgozó parasztokat. Azt javasolta, hogy az állandó hadsereg szervezése mellett fejlesszék a milícia építését is országunkban, és ezzel a céllal szervezzék meg a dolgozók általános katonai kiképzését.[15] Ez rendkívül eredeti és célszerű megoldása volt annak a kérdésnek, hogy milyen is legyen a szovjetköztársaság katonai építésének további perspektívája a breszti béke megkötése után. A kérdés megoldásának lényege abban állt, hogy az ország egy kislétszámú állandó hadsereget tarthat fenn. Ennek jelentős, katonailag kiképzett tartalékai vannak, amelyek kiképzésüket a milíciarendszerben a munkások és dolgozó parasztok haderőnkívüli katonai kiképzése útján kapták meg. A katonai szervezetnek ez a rendszere lehetővé tette a szovjet kormány számára a veszély pillanatában nagy hadsereg megteremtését, valamint azt, hogy az országot olyan katonai táborrá változtassa, amelyben minden munkás és dolgozó paraszt a forradalom katonája, a nagy október vívmányainak védelmezője.

A szovjet állam hadseregépítési perspektíváinak lenini elgondolásában a breszti béke megkötése után egyenes kapcsolatot találunk a proletárforradalom hadseregépítési perspektíváira vonatkozó útmutatásokkal, amelyeket a hadászat nagy ismerője Engels mondott ki először. Így Engels „Mik a feltételei és kilátásai a Szent Szövetség háborújának a forradalmi Franciaország ellen 1852-ben?" című cikkének befejezetlen kéziratában arról szólva, hogy a győzelmes proletárforradalom Franciaországban 1852-ben kihívja a Szent Szövetség háborúját maga ellen, rámutatott, hogy a proletárforradalom fegyveres erőinek két alapvető részből kell állniuk:

1. a városokban proletárgárdából és a falvakban parasztgárdából, amelyeket belső szolgálatra kell felhasználni és 2. reguláris hadseregből, támadások ellen. A katonai erők ilyen szervezése esetén — mondotta Engels — a proletárgárdának a belső szolgálattól mentes összes kontingenseit, ame-

[15] Lásd: *Lenin* Művei 27. köt. Budapest, Szikra, 1952. 105—106, 195. o.

lyek a nem foglalkoztatott munkásokból állnak, be kell vonni a katonai kiképzésbe.[16]

Leninnek a szovjetköztársaság hadseregépítéséről szóló elméleti tételeit a kommunista párt és a szovjet kormány[17] elfogadta, és a békekötés után azonnal hozzáláttak gyakorlati megvalósításukhoz.[18]

A szovjet kormány a reguláris állandó Vörös Hadsereg kialakításával egy időben megindította a milícia szervezését is.

A milícia szervezésének munkáját kezdetben a Hadügyi Népbiztosság Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnökségére bízták. Ennek a népbiztosa Dzevjaltovszkij volt. A milíciaépítés területén a közvetlen munkát egy speciális csoportnak kellett szerveznie L. J. Marjaszin vezetésével.

Mivel már eldöntötték, hogy a szovjetköztársaságban a milíciaépítésnek a dolgozók haderőnkívüli katonai kiképzésén kell alapulnia, Marjaszin csoportja haladéktalanul hozzálátott az ilyen katonai kiképzési rendszer szervezeti alapjainak kidolgozásához. Sürgősen elő kellett készíteni a szovjet kormány határozatát, és törvényes intézkedéseket kellett foganatosítani a kiképzés bevezetésére. Csak ezután lehetett megkezdeni a gyakorlati munkát.

1918. április 22-én az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság határozatot fogadott el „a kötelező hadművészeti oktatásról".[19] E lépéssel a haderőnkívüli kiképzést hivatalos állami rendszerré tette, melynek során a dolgozókat felkészítik a szocialista haza katonai védelmére. Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság határozatával a haderőnkívüli kiképzést az összes munkások és dolgozó parasztok általános hadkötelezettségének formájává tették 18 éves kortól 40 éves korig, az ifjúság 16—18 éves korig való behívás előtti katonai előképzésével és az iskolai tanulók honvédelmi oktatásával együtt. Az előkészítésben részesülő és a hadköteles korosztályok (16—18 és 18—40 évesek) oktatását a Hadügyi Népbiztosságra, az iskoláskorúak oktatását pedig a Népművelési Népbiztosságra bízták a Hadügyi Népbiztosság közvetlen részvételével. Nők csak önkéntes jelentkezés alapján vehettek részt a haderőnkívüli kiképzésben.

A határozat megszabta a haderőnkívüli kiképzés gyakorlati szervezésének alapelveit. Így az egyes helyeken a katonai kiképzés szervezését a területi, kormányzósági, járási és körzeti (voloszty) katonai biztosságokra bízták.[19/a] A kiképzést megszakítás nélkül 8 héten át kellett folytatni, hetenként legalább 12 órában. A kiképzés ideje alatt a haderőnkívüli kiképzésbe bevont állampolgárok nem kaptak semmiféle díjazást. A határozat rámutatott: „a kiképzést úgy kell megszervezni, hogy lehetőség szerint a behívottak a kiképzés ideje alatt ne szakadjanak el állandó normális munkájuktól".[20] Akik távol maradnak a kötelező katonai kiképzéstől, és hanyagul végzik az általános katonai kiképzéssel kapcsolatos feladataikat, azokat felelősségre kell vonni.[21] A rendeletet az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság elnöke, Szverdlov írta alá.

Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak a haderőnkívüli

16 *Marx—Engels* Művei 7. köt. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1962. 474—475. o.

17 *Lenin* Művei 27. köt. 105—106, 195. o.

18 Центральный партийный архив Института марксизма—ленинизма при ЦК КПСС (ЦПА ИМЛ.), ф. 124, оп. 1, д. 1495, л. 15; Центральный Государственный архив Советской Армии (ЦГАСА), ф. 3, оп. 1, лл. 197—203.

19 Собрание Узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства (ЦУ.) 1918, № 33, ст. 443.

19/a A kormányzóság járásokra, a járások körzetekre (voloszty) tagozódtak, míg a terület (oblaszty) kerületekre (okrug). Az OSZFSZK-ban a turkmeniai és a kirgiz köztársaságban 1930-ig az oblaszty rendszer általános bevezetéséig az okrug volt a magasabb közigazgatási egység. Ezért itt az okrugot területnek fordítjuk (a Ford.).

20 СУ. 1918, № 33, ст. 443.

21 Uo.

katonai kiképzésről szóló rendelete a hadseregépítést a dolgozók laktanyán kívüli kiképzésére és a milíciarendszerre alapozta.[22]

Frunze rámutatott, hogy országunkban a milíciaépítés története az általános (haderőnkívüli — a Ford.) katonai kiképzés megteremtésével kezdődött.[23]

Mivel a haderőnkívüli katonai kiképzés megteremtése és ennek alapján a milíciaépítés kibontakoztatása merőben új dolog volt, és hasanlót nem ismert a történelem, a szovjet kormánynak és azoknak a katonai munkatársaknak, akikre ezen a téren a gyakorlati munka hárult, lépésről lépésre kellett haladniuk, egyik tapasztalattól a másikig. Ugyanakkor új és bonyolult kérdések sokaságát kellett megoldaniuk. Itt minden lépés lehetett helyes és hibás. Marjaszin visszaemlékezve arra, hogyan kezdték a munkát, azt mondotta, hogy nekik természetesen elsősorban a tőkés országok tapasztalatait kellett figyelembe venniük, tanulmányozniuk kellett a milíciarendszer tapasztalatait Svájcban, Svédországban és Norvégiában. Felhasználva ezeket a tapasztalatokat, a haderőnkívüli katonai kiképzés szervezetének munkatársai nem felejtkeztek meg arról, hogy a burzsoá milícia létrehozásának történetét vizsgálják. Miközben megismerkedtek azzal, hogyan épült ki a milícia ezekben az országokban, rájöttek, hogy a szovjetköztársaság milíciaépítése számára a kapitalista államok tapasztalata nem megfelelő, hogy saját, járatlan úton kell haladniuk.[24]

Először is haladéktalanul ki kellett dolgozni a haderőnkívüli katonai kiképzés és a milíciaépítés szabályzatát, megszervezni az ilyen kiképzés apparátusát mind a központban, mind a területen, fel kellett deríteni és összegyűjteni azokat a szakembereket, akik a kiképzés instruktorai lehettek, kidolgozni a kiképzési programokat és haderőnkívüli katonai kiképzésre vonatkozó utasításokat, a munkatársak számára előteremteni a fegyvereket és a szükséges eszközöket. És még sok más kérdést kellett eldönteni. A haderőnkívüli katonai kiképzés és a milíciaépítés szervezési kérdéseinek elméleti kidolgozását az e téren folytatott gyakorlati munkával egy időben kellett elvégezni. A köztársaság katonai-politikai helyzete nem tette lehetővé, hogy először elméletileg dolgozzák ki a milíciaépítés összes alapvető kérdéseit és utána valósítsák azt meg a gyakorlatban. Erre a szovjetköztársaságnak nem volt ideje. Az elméleti és gyakorlati munkának egyidejűleg kellett folynia.

1918. április 24-én a Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnökség Oktatási Osztályán a haderőnkívüli katonai kiképzés szervezési kérdéseinek tanulmányozására értekezlet ült össze Marjaszin elnökletével. Az értekezlet munkájában részt vettek: Dzevjaltovszkij, Filatov, Gurovszkij, Tyihmenyev és Groinim. A tanácskozás résztvevői kijelölték a haderőnkívüli katonai oktatásról szóló későbbi határozat alapelveit és kidolgozták a Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnökség mellett működő Haderőnkívüli Katonai Kiképzési Osztály szervezetét, 1918. május 7-én a Hadügyi Népbiztosság 325. számú parancsával megalakította a Haderőnkívüli Katonai Kiképzési Osztályt, és az április 24-i értekezleten jóváhagyott személyi állomány munkához látott. Az osztályt a Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnökség mellett hozták létre, és népbiztosává Marjaszint nevezték ki.[25] Ennek az osztálynak rendelték alá a haderőnkívüli kiképzés összes helyi szerveit. A parancs rámutatott, hogy a haderőnkívüli kiképzéssel kapcsolatos minden munkát a katonai biztosságoknál összpontosítják és a kiképzés az ő felügyeletük alatt folyik.[26]

22 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 302.
23 Военно-исторический журнал, 1960, № 11, стр. 91.
24 ЦГАСА. ф. 65, оп. 2, д. 18, лл. 157—158.
25 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 11, 17.
26 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 16—17.

Mivel eddig nem voltak kidolgozva a helyi apparátus megszervezésének, a lakosság számbavételének és behívásának alapelvei, és az sem, hogy milyen program szerint folyjék a katonai kiképzés, úgy határoztak, hogy a munkát a katonai kiképzés programjának kidolgozásával és a haderőnkívüli katonai kiképzést végző munkatársak első összoroszországi kongresszusának összehívásával kezdik el, amelyen tisztázzák, hogyan folytassák a kommunista párt és a szovjet állam által rájuk bízott katonai kiképzés munkáját.

A haderőnkívüli katonai kiképzés programjának kidolgozására bizottságot hoztak létre a lövész tiszti iskola volt parancsnokának, N. M. Filatovnak a vezetése alatt. Egyidejűleg a programon dolgozott Moszkva város katonai bizottsága is. 1918. június elejére Filatov bizottsága kidolgozta a katonai kiképzés programtervezetét. Befejezte saját programtervezetét a moszkvai katonai bizottság is. Mindkét programot feldolgozta a Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnökség Haderőnkívüli Katonai Kiképzési Osztálya, és ennek eredményeképpen megszületett a „96 órás katonai kiképzés programjának" tervezete, melyet a haderőnkívüli katonai kiképzés munkatársainak első összoroszországi kongresszusa elé terjesztettek elfogadásra.[27]

1918. június 5-én Moszkvában megkezdte munkáját a haderőnkívüli katonai kiképzés munkatársainak első összoroszországi kongresszusa. Munkáját 1918. június 25-én fejezte be.[28]

A kongresszus megjelölte a haderőnkívüli katonai kiképzés útját, jóváhagyta a 96 órás kiképzés programját. *A kongresszus kinyilvánította, hogy az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak a haderőnkívüli katonai kiképzésről szóló rendelete alapul szolgál a milíciaépítéshez.*[29] A tanácskozás munkájának eredményeképpen sikerült elérni a haderőnkívüli katonai kiképzés feladatainak egyöntetű értelmezését.[30]

1918. július 16-án a Haderőnkívüli Katonai Kiképzési Osztály népbiztosa, Marjaszin jóváhagyta a 96 órás programot.[31]

1918. szeptember közepére pontosan megszabták a kiképzés feladatait a helyi apparátus szervezése, az összeírás, a behívás, a milíciacsapatok kiképzése és felállítása területén. Mindezeket az elveket a „Vezérelvek a haderőnkívüli katonai kiképzés alapszabályzatából"[32] c. utasításában fejtették ki. Az utasítást 1918. szeptember 19-én adták ki, és ez lett a haderőnkívüli katonai kiképzés összes munkatársainak vezérfonala.[33] A kiképzést alárendelték a milíciaépítésnek. Ez kitűnik az egyes részek és fejezetek címéből is: „A milícia típusú hadsereg haderőnkívüli katonai kiképzésének és megalakításának helyi szervei", „A milícia típusú hadsereg helyi kiképzési és felállítási szerveinek funkciói", „A milíciaegységek helyi kiképzési és felállítási szerveinek létrehozása az egyes városokban", „A milíciaegységek fővárosi, kormányzósági és járási városokban levő kiképzési és felállítási szervei", „Az általános katonai oktatás személyi állományának kinevezési rendje és függelmi viszonyai, valamint a milíciaegységek felállítási rendje", „A haderőnkívüli katonai kiképzésre kötelezett és a milícia típusú hadseregbe besorozott személyek összeírása és nyilvántartása" stb.

Az utasításban leszögezték, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzést és a milíciacsapatok megalakítását a különböző szintű katonai népbiztosságok-

[27] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д.1, лл. 18, 31.
[28] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 43; «Военное дело», 1918, № 3, стр. 15.
[29] ЦГАСА. ф. 65, оп. 2, д. 18, л. 84.
[30] Uo.
[31] ЦГАСА. ф. 65, оп. 2. д. 12, л 103 — 1918 decemberében ezt a programot felülvizsgálták és a tapasztalatok figyelembe vételével javították rajta.
[32] ЦГАСА. ф. 65, оп. 2, д. 33, лл. 1—17.
[33] Uo.

nak, úgyszintén a haderőnkívüli katonai kiképzés helyi szerveinek és az általuk szervezett kerületi és körzeti kiképzési helyeknek, valamint a haderőnkívüli katonai kiképzés helyi irodáinak kell vezetniük.

A kerületi és körzeti szervezetet létre kellett hozni minden járásban. A haderőnkívüli katonai kiképzés helyi irodáit az adott helyeken csak a kiképzés megszervezésének idejére lehetett létrehozni. Amint befejeződött a kiképzés, a helyi iroda megszüntette működését. Mivel az adott kormányzóság több tízezer, és néha több százezer polgárát nem lehetett egyidejűleg katonai kiképzésre behívni, megállapították a sorrendet, amely szerint legalább 100—100 főt hívtak be egy helyi iroda területén. Egy-egy helyi iroda területét úgy jelölték ki, hogy az egyes lakott helyektől az iroda lehetőleg ne legyen három versztnél távolabb.[33/a]

A helyi iroda állományába a szervező instruktorokon és a státuszbeli instruktorokon kívül — akik a kiképzést vezették — tagként a helyi tanácsnak, a szegényparasztok bizottságainak, az OK(b)P bizottságainak a képviselői és a fegyverraktár vezetője tartozott. Azt tanácsolták, hogy e személyeket a kommunisták közül válogassák ki, a választásokat pedig az OK(b)P járási bizottságával szoros kapcsolatban és közvetlen felügyelete alatt folytassák le.

Az utasítás részletes útmutatást tartalmazott az összeírás, a behívás, a milíciaegységek kiképzésének és megalakításának szervezésére. Különös figyelmet fordítottak arra, hogy a katonai kiképzésre való behívás lehetőség szerint ne akadályozza a termelőmunkát. A falusi lakosság behívása csak olyan időszakokban történhetett, amikor mezőgazdasági munka nem folyt. A haderőnkívüli katonai kiképzésre elsősorban a kommunistákat és a 20—25 éves személyeket, azután a 18—20, a 26—32 és végül 33—40 éveseket hívták be. A behívásnak ez a rendszere lehetővé tette a Vörös Hadsereg tartalékának időben történő felkészítését, mivel elsősorban azokat képezték ki, akik a Vörös Hadseregbe való behívás előtt álltak. Így teremtették meg a milíciaépítés és a Vörös Hadsereg szervezésének kölcsönös kapcsolatát.

Az utasítás rámutatott, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzésre való behívás idejét csak a helyi tanács, a szegényparaszt bizottság vagy az OK(b)P bizottságának tudtával és beleegyezésével lehet kijelölni.

A katonai kiképzésben részvevőket szakaszokra, rajokra és századokra kellett tagolni. A kommunistákat a rajok között egyenlően osztották el. Azokat a személyeket, akiknek közös volt a szolgálatuk vagy a szervezésük, lehetőség szerint egy rajba kellett beosztani. A többiek korosztályok szerint képezték a rajokat. A rajokból szakaszokat hoztak létre, a szakaszok és századok csak ugyanolyan elv szerint alakulhattak, mint a rajok. Ily módon mindenütt megvalósult a területi elv.

Megállapították a kiképzés meghatározott rendjét. Minden oktatásban résztvevőnek el kellett végezni a 96 órás program szerinti katonai kiképzés tanfolyamát — 48 foglalkozást, egyenként 2 órában. A falvakban a parasztok behívása alkalmával a mezőgazdasági és házi munkáktól mentes időszakban a napi foglalkozások 6 órások lehettek. Ugyanezt az időt szabták meg az ünnepi foglalkozáskor.

Minden kiképzésben résztvevő a foglalkozás elején külön nyilvántartó lapot kapott, amelyen a kijelölt instruktor naponta feljegyezte a foglalkozáson való részvételt. Az elmulasztott órákat kötelezően pótolni kellett.

Ha valaki elfogadható ok nélkül kivonta magát a kiképzés alól, vagy nem jelent meg a foglalkozáson, a helyi iroda köteles volt ezt közölni a helyi

33/a Uo.

tanáccsal, amely a meg nem jelenteket 10—25 rubelig terjedő pénzbírsággal sújtotta. Ha egy és ugyanaz a személy, elfogadható ok nélkül, másodszor is elmulasztotta a foglalkozást, a bírságot kétszeresére emelték, harmadszori mulasztás esetén pedig átadták a kerületi bíróságnak.

Ilyenek voltak a haderőnkívüli általános katonai kiképzés és a milíciaépítés szervezésének alapelvei a szovjetköztársaságban.

Ezeknek az alapelveknek a kidolgozásával egy időben megindult a milíciaépítés gyakorlati munkája is.

A haderőnkívüli katonai kiképzés megkezdése egybeesett a mezőgazdasági munkákkal. Figyelemmel az ország súlyos élelmezési helyzetére, határozatot hoztak, hogy a mezőgazdasági munkák idején a parasztokat nem vonják be a katonai kiképzésbe.[34] A kiképzés súlypontja ebben az időszakban az ipari munkások kiképzése volt. A moszkvaiak mutattak példát az ország összes munkásainak. Moszkvában már 1918. augusztus közepére több mint 70 ezer munkást képeztek ki. Petrográd valamivel elmaradt, itt ugyanebben az időszakban 30 ezernél kevesebb munkás részesült kiképzésben.[35] Moszkvában és Petrográdban azonnal elkezdődött a katonai kiképzés, s ez mindenekelőtt a két főváros munkásai magas fokú szervezettségének és politikai aktivitásának volt köszönhető.

A haderőnkívüli kiképzés instruktorainak felkészítésére Moszkvában, Petrográdban, Ivanovo-Voznyeszenszkben, Tverben, Kosztromában, Kurszkban, Szamarában, Tambovban, Orelben, Szmolenszkben és sok más városban külön tanfolyamokat szerveztek. 1918 folyamán ezek a tanfolyamok több mint 2500 instruktort képeztek ki.[36]

1918 őszére már megtörtént a haderőnkívüli katonai kiképzésre kötelezett polgárok számbavétele. Amíg szeptember 1-ig nyilvántartásba vettek 248 258 főt, október 1-re ez a szám már több mint hétszeresére nőtt és 1 818 918 főt tett ki.[37] Gyorsan növekedett a kiképző instruktorok áliománya is. Míg szeptember 1-én a szerv mindössze 540 instruktorral rendelkezett, október 1-re számuk már 29 472 főre emelkedett.[38]

Az 1918 nyarán és őszén kialakult katonai-politikai helyzet parancsolóan követelte, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzés rendszere fokozatos segítséget nyújtson az arcvonalnak, hogy a legszorosabb kapcsolatot tartsa a Vörös Hadsereggel, amelynek érdekeit a párt és a kormány természetesen a legelőbbre valónak tartotta. A haderőnkívüli kiképzés előtt nemcsak a munkások és dolgozó parasztok katonai kiképzésének feladata állt. A kiképzettekből katonai egységeket kellett szerveznie a Vörös Hadsereg sorainak feltöltésére is.[39]

A szovjetköztársaság védelmének érdekeitől vezettetve a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa 1918 szeptemberében a haderőnkívüli katonai kiképzés szervezetére bízta azt a feladatot, hogy alakítson *vörös tartalék egységeket* a katonai kiképzést elvégzettek kontingenseiből.[40] Így fektették le a milíciacsapatok megalakításának alapjait.

Amikor a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa ezt a határozatot hozta, a haderőnkívüli katonai kiképzésnek már volt bizonyos tapasztalata a vörös tartalék egységek megalakításában. A moszkvai városi katonai biztosság a katonai kiképzés szervezése során érdekes kezdeményezést vezetett

[34] ЦГАСА. ф. 65, оп. 2, д. 33, л. 10.
[35] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 42.
[36] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 17, 37—40.
[37] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 25, л. 67.
[38] Uo.
[39] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 302.; оп. 4, д. 43, л. 1.
[40] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 23—25.

be. Látva, hogy a munkások milyen lelkesedéssel vesznek részt a katonai foglalkozásokon, arra a következtetésre jutott, hogy nemcsak a kiképzéssel kell foglalkoznia, hanem a katonai kiképzésen résztvettekből katonai egységeket is kell alakítania. Ezért a haderőnkívüli katonai kiképzés szervezésének kezdetétől fogva ennek az eszmének a megvalósítását is felkarolták. 1918. május 23-án a katonai biztosság azt a feladatot tűzte ki minden kerület, üzem és gyár elé, hogy alakítsanak munkásezredeket, zászlóaljakat és századokat. Úgy tervezték, hogy ily módon 20 munkásezredet alakítanak, 80 ezer munkással.[41] A megalakuló ezredeknek hivatalosan *„Vörös milícia tartalék egységek"* elnevezést adták.[42] A moszkvai körzeti katonai biztosságon külön osztályt hoztak létre, amelyet „A vörös milíciaegységek megalakítási osztályának" neveztek. Az osztály vezetőjévé, a „Vörös milícia tartalékegységek" megalakításának kezdeményezőjét, a moszkvai városi katonai biztosság népbiztosát, A. P. Strodahot nevezték ki.[43]

Az egységek megalakítását a következő sorrendben hajtották végre: először kialakították a munkás tartalék egységek kereteit, Moszkva kerületi katonai biztosságai kiválasztották a megfelelő parancsnoki állományt, létrehozták a munkások speciális nyilvántartását, és az oktatást a kereteknél kezdték el. A katonai kiképzésen átment munkások gyáraikban és üzemeikben maradtak, és a kereteknél, ahol a 96 órás program szerinti kiképzésben részesültek, csak nyilvántartották őket. A kereteknél változó állományt csak munkásokkal egészítették ki.

Amikor a tartalék ezredek megalakítása elkezdődött, először a területi elv megvalósításával próbálkoztak. Az egyes gyárak és üzemek munkásai meghatározott szervezési egységet — századot — képeztek. Az ily módon létrehozott szervezési egységeket a saját kerületükben zászlóaljakba, ezredekbe sorolták, amelyekből azután a „Vörös milícia tartalék magasabbegységeit" akarták kialakítani. A korosztályok figyelembevételével Moszkva valamennyi munkását négy csoportba sorolták: az első csoportot a fiatal korosztályú — 1886—1897 között és 1899-ben születettek, a másodikat az 1883—1885 között, a harmadikat 1881—1882 között és a negyediket az 1876—1880 között születettek alkották. Így a tartalék munkásezredek megalakítását a 19—42 éves munkásokból tervezték. A nyilvántartásból kihagyták a 20—24 éves (az 1894—1898 között született) munkásokat, akik a Vörös Hadsereg sorköteles kontingenséhez tartoztak. A katonai kiképzés súlypontja az első csoportot alkotó kontingensen volt. A többi csoportokat az előző csoportba tartozó munkások kiképzésének mértéke szerint vonták be a katonai kiképzésbe.[44]

Mivel a „Vörös milícia tartalék egységek" szervezésének kezdetén a Hadügyi Népbiztosság Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnöksége mellett működő Haderőnkívüli Katonai Kiképzési Osztályának nem voltak kidolgozott irányelvei arra nézve, hogy hogyan alakítsák meg az ilyen egységeket, a moszkvai körzeti katonai biztosság Strodah vezetésével 1918 júliusában kidolgozta és kiadta „A vörös milícia tartalék egységek kiegészítésére vonatkozó utasítást",[45] amely rámutatott arra, hogy a tartalék egységekhez csak „a szovjetköztársaság érdekeihez feltétlenül hű személyeket" kell besorolni. Az egységek parancsnokai, csapat- és segédszolgálatos állománnyal való kiegészítését a kormányzósági, járási és körzeti katonai biztosságokra és a haderőnkívüli kiképzés gyűjtőpontjaira bízták. „A vörös milícia tartalék egységei-

41 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 49—51.
42 ЦГАСА. ф. 11, оп. 6, д. 872, л. 2.
43 Uo. 25. 31. lapok.
44 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 49—51.
45 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 52—53.

nek" parancsnoki állományát elsősorban a haderőnkívüli katonai kiképzés szervezete által kiválasztott és felkészített instruktorokkal kellett kiegészíteni, és csak ez utóbbiak híján lehetett volt altiszteket és régi hadseregbeli tiszteket alkalmazni, akiknek előzőleg meg kellett jelenniük a haderőnkívüli katonai kiképzés szervei által létrehozott speciális minősítő bizottság előtt.[46]

A Hadügyi Népbiztosság Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnöksége mellett működő Haderőnkívüli Kiképzési Osztály tanulmányozta a helyi katonai kiképzés menetét és külön figyelmet szentelt a haderőnkívüli kiképzés moszkvai szervezeteinek. Határozatot hoztak, hogy tanulmányozni fogják a moszkvai városi és körzeti katonai biztosság tapasztalatait a „Vörös milícia tartalék egységek" építése terén. E tapasztalatok tanulmányozására bizottságot hoztak létre az Összoroszországi Főtörzs, a Hadügyi Népbiztosság Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnöksége mellett működő Haderőnkívüli Kiképzési Osztály, valamint a moszkvai körzeti és a moszkvai városi katonai biztosságok képviselőinek részvételével. A bizottságban, amely 11 főből állott, részt vett a többi közt Marjaszin és Szrodah is. A bizottság elnökének Szrodahot nevezték ki. A bizottság augusztus 1-én és 2-án ülésezett. A tapasztalatcsere eredményeképpen jóváhagyta a „Vörös milícia tartalék egységek" létrehozásának eszméjét, és kidolgozta a munkás tartalék ezred állandó állományának létszámtervezetét.[47]

1918. augusztus 21-én a Hadügyi Népbiztosság 730-as számú parancsával megszabta a munkás tartalék ezred létszámát.[48] Ha összehasonlítjuk ezt a létszámot a reguláris Vörös Hadsereg lövészezredének létszámával, azt látjuk, hogy a munkás tartalék ezred szervezetének éppen úgy kellett felépülnie, mint a reguláris Vörös Hadsereg lövészezredének, azaz a reguláris lövészezred minden sejtjének meg kellett benne lennie — csak csökkentett mértékben. A munkás tartalék ezrednek 588 főből kellett állnia. A reguláris Vörös Hadsereg lövészezredében az 1918 augusztusában érvényben levő létszám szerint 2866 ember volt rendszeresítve. A munkás tartalék ezred állományát mozgósítás esetén, a frontra küldés alkalmával ki kellett egészíteni a reguláris Vörös Hadsereg lövészezredének létszámára.[49]

A legfőbb milícia magasabbegység, ugyanúgy mint a reguláris Vörös Hadseregben, a Hadügyi Népbiztosság rendelkezése értelmében a munkás tartalék hadosztály volt.[50] Így alakultak ki a szovjetköztársaság milíciacsapatainak szervezeti formái.

Amikor a Hadügyi Népbiztosság Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnöksége mellett működő Haderőnkívüli Kiképzési Osztály 1918 szeptemberében azt a feladatot kapta a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsától, hogy a kiképzettekből szervezzen vörös tartalék egységeket, kidolgozta „A vörös tartalék egységek megalakításának tervét".[51] Ezeknek az egységeknek a megalakítását tüzérséggel, műszaki és híradó alakulatokkal való megerősítését a szovjetköztársaság egész területén tervezték, így ott is, ahol folyt a polgárháború. A haderőnkívüli kiképzés munkatársai e terv kidolgozása közben természetesen számot vetettek azzal, hogy a milíciacsapatok megalakítása az ellenség által elfoglalt területen és a haditevékenység körzetében, e földek felszabadításáig és a harccselekmények megszüntéig, aligha valósulhat meg. E körzetek tervbevétele csupán általános képet nyújtott az ország egé-

46 Uo.
47 ЦГАСА. ф. 11, оп. 5, д. 227, лл. 27—30.
48 ЦГАСА. ф. Сборник приказов Наркомвоена за 1918 г., приказ № 730.
49 ЦГАСА. ф. 65, оп. 2, д. 175, л. 287.
50 ЦГАСА. Сборник пркказов Наркомвоена за 1918 г., л. 386.
51 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 54—55.; оп. 4, д. 7, лл. 3—7.

szében végbemenő milíciaépítésről és a milíciacsapatoknak az ország egyes körzeteiben való elosztásáról. A terv 131 munkás tartalék hadosztály felállítását irányozta elő.[52]

A katonai körzetek számára a következő előirányzatot állapították meg: a belomorszki katonai körzetnek négy munkás tartalék hadosztályt kellett alakítania, a jaroszlavinak 32-t, a moszkvainak 35-öt, az orelinek 16-ot, az Urál mellettinek 13-at és a Volga mentinek 15-öt. Ily módon a munkás tartalék hadosztályokat 33 kormányzóságban és az urali csapat területén akarták megalakítani, melyek a hat belső katonai körzethez tartoztak. Itt összesen 115 munkás tartalék hadosztály megalakítását tervezték. A további 16 hadosztályt a terv szerint az elfoglalt körzetekben és területeken kellett megalakítani, amelyek harccselekmények színterei voltak.

Az összes alakulatokat azonnali felállítású (soronkívüli) hadosztályoknak kellett a reguláris Vörös Hadsereg tartalékait képezniük, és a megalakulás befejezése után haladéktalanul csatlakozni a működő hadsereghez. Ilyen hadosztályból 48-at szándékoztak létrehozni. A többi 67 sorhadosztály a következőképpen oszlott meg: 24 hadosztály tartozott az 1., 43 hadosztály pedig a 2. sorbeli alakulatokhoz.

A milíciacsapatok megalakításának és kiépítésének tervét jóváhagyták és kezdték megvalósítani. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa, a Hadügyi Népbiztosság Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnöksége mellett működő Haderőnkívüli Kiképzési Osztályt, az „Általános Kiképzési és Milíciaegységeket Alakító Központi Osztállyá" alakította át.[53] 1918 novemberében ezt az osztályt kivették a Hadügyi Népbiztossági Katonai Tanintézeti Főcsoportfőnökségének felügyelete alól, és átadták az Összoroszországi Főtörzsnek, s központi vezető szervvé alakították át.[54] Ily módon a haderőnkívüli kiképzés intézményét hivatalosan a szovjetköztársaság milíciaépítését végző szervnek ismerték el.[55]

1918 őszén az intervenció és a polgárháború fokozódásával a Vörös Hadseregnek nagyobb utánpótlásra volt szüksége. Az országban szakadatlanul folyt a munkások és dolgozó parasztok mozgósítása. Természetes, hogy a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa elhatározta, hogy a haderőnkívüli kiképzés által létrehozott alakulatokat felhasználja a köztársaság védelmére. A moszkvai katonai biztosságnak azt a parancsot adták, hogy egy hét alatt az összes megalakult munkás tartalék ezredeket irányítsa az arcvonalra. Itt derültek ki a munkás tartalék egységek megalakításának kezdeti hiányosságai és az, hogy lehetetlen a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának parancsát végrehajtani. Mivel a moszkvai munkás tartalék ezredekbe egész gyárak és üzemek munkásai tartoztak, ezeknek az ezredeknek a frontra küldése sok gyár és üzem leállítását vonta volna maga után. Mikor ez világossá vált, a moszkvai városi katonai biztosság elhatározta a munkás tartalék ezredek átalakítását. Ezt a következőképpen szándékoztak végrehajtani: a munkás tartalék ezred állományát azokból a munkásokból alakították ki, akik korábban az ezredhez tartoztak, a változó állományt viszont a mozgósított dolgozókból.[56] Így valósult meg a munkás tartalék ezredek megalakításának új elve. A munkás tartalék ezredek megalakításának új elve valamelyest meggyorsította a milíciacsapatok megala-

52 Frunze állítása szerint e terv kidolgozásában Lenin is részt vett. Sajnos ezt a verziót dokumentumokkal alátámasztani nem sikerült. Lásd: Военно-исторический журнал, 1960. № 11. 91. o. (oroszul.)

53 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 3, л. 8.

54 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 103.

55 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 12, лл. 6, 40, 42, 48, 51, 54, 77.; ф. 11,. оп 6, д. 872, л. 2.

56 ЦГАСА. ф. 65, оп. 2, д. 18, лл. 24—27.

kítását, és lehetővé tette a gyárak, üzemek és műhelyek munkaképességének megőrzését. A munkás tartalék ezredek gyors átalakítását azonban, ahogy ezt a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa követelte, a moszkvai városi katonai biztosság nem tudta megvalósítani, s majdnem 1918 végéig elhúzódott. Hiány mutatkozott fegyverzetben, felszerelésben és helyiségekben.[57]

A haderőnkívüli kiképzés nagy nehézségekkel küzdött. A fő gond a puskák hiánya volt. Amint Marjaszin kijelentette, a kiképzés parancsnoksága arra törekedett, hogy minden 20 kiképzettre legalább 1 puska jusson. De a fegyverre a frontnak volt szüksége és a haderőnkívüli kiképzés nem kapott belőle. A kiképzést alig volt mivel végrehajtani.[58] A jaroszlávi körzeti katonai biztosság jelentette, hogy körzetükben negyven főre egy háromvonásos puska jut.[59] Az oreli katonai körzetben 25 főre jutott egy puska. Az oreli körzeti katonai biztosság haderőnkívüli kiképzésének felügyelője 1918. november 9-én jelentette, hogy az oreli és kurszki kormányzóságokban erősen érződik a puskák hiánya. Néhány járásban a kiképzés puskák nélkül folyik. Így a haderőnkívüli kiképzés eszméje semmivé vált. A voronyezsi kormányzóságban nem tudtak hozzáfogni a kiképzéshez, mert a puskákat átadták a Vörös Hadseregnek.[60] Jelecben a kiképzésben résztvevők a 96 órás program szerinti tanfolyamot úgy végezték el, hogy élestöltények hiányában nem tanultak lövészetet.[61]

A moszkvai körzeti katonai biztosság 1918. október 30-án kelt 83. számú parancsával összegyűjtötte körzetében a haderőnkívüli katonai kiképzés rendelkezésére álló valamennyi háromvonásos puskát.[62]

Marjaszin megállapítva a haderőnkívüli kiképzés súlyos felfegyverzési helyzetét, azt mondotta, hogy „ezen a téren kuriózumok is akadtak. Így Nyizsnyij-Novgorodból a haderőnkívüli katonai kiképzés központi osztályához azt a kérést továbbították, hogy utaljanak át nekik pénzt 50 ezer fapuska megrendelésére. De bottal nem lehet lőni tanulni. A puskák hiánya a kiképzés egész ügyét veszélybe sodorta."[63] A géppuska kezelését nem tanították, mert a haderőnkívüli katonai kiképzésnek nem volt géppuskája.[64]

Érthető, hogy ez a fegyverhiány nem a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa és Főparancsnokság „rosszakaratának" műve volt, hiszen ezek a reguláris Vörös Hadsereg kifejlesztésével és megerősítésével voltak elfoglalva. A haderőnkívüli katonai kiképzést az intervenciót és polgárháborút fokozó külföldi imperialisták és fehérgárdisták hiúsították meg. Minden oda kellett adni a Vörös Hadseregnek, a haderőnkívüli kiképzésnek csak jelentéktelen mennyiségű fegyverzet, felszerelés jutott a dolgozók katonai kiképzésére. A fegyver, az eszközök, a helyiségek hiánya lehetetlenné tette, hogy normálisan menjen a kiképzés és szervezés munkája. 1918 végére a nyilvántartásba vett 2 407 942 emberből katonai kiképzésre mindössze 37%-ot vontak be, ami 885 461 főt tett ki.[65] A haderőnkívüli katonai kiképzés nem folyhatott mindenütt, és bár 1918 végére az országban 7 területi, 37 kormányzósági, 422 járási Haderőnkívüli Katonai Kiképzési Osztály és 4322 helyi iroda működött,[66] lényegében eredményesen csak Moszkvában, Petrográdban, Orelben, Brjanszkban, Ivanovo-Voznyeszenszkben, Kazány-

57 Uo.
58 Uo. 91. o.
59 ЦГАСА. ф. 4, оп. 2, д. 15, лл. 1—21.
60 ЦГАСА. ф. 3, оп. 5, д. 1. лл. 241—242.
61 ЦГАСА. ф 65, оп. 4, д. 21, л. 69.
62 ЦГАСА. ф. 65, оп. 6, д. 120, л. 76.
63 ЦГАСА. ф. 65, оп. 2, д. 18. л. 91.
64 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 21, лл. 98—99.; оп. 6. д. 120, лл. 14—15.
65 ЦГАСА ф. 65, оп. 4, д. 25, л. 67.
66 Uo

ban, Tambovban, Kalugában és néhány más nagyvárosban dolgozott. A falusi lakosságot a mezőgazdasági munkák befejezése után sem vonták be a haderőnkívüli katonai kiképzésbe helyiség, fegyverek és instruktorok hiánya miatt.[67]

A haderőnkívüli katonai kiképzésnek és a milíciaépítésnek fontos alkotóeleme volt a katonai előképzés megszervezése. Ez a feladat az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság 1918. április 22-én kelt dekrétumából következett, amely bevezette az iskoláskorú lakosság katonai kiképzését (10—16 éves korig) és a hadseregbeli szolgálat előkészítését (16—18 éves korig). A katonai előképzés kötelező volt a fiúk számára, a leányok önkéntesen vehettek részt benne.

A katonai előképzés célja a következő volt:

1. A leendő katonákat a szovjetköztársaság iránti kötelességtudatra nevelni, tudatosítani bennük a forradalmi fegyelem szükségességét, kialakítani a harci szellemet, az erős akaratot, bátorságot, határozottságot, kitartást, az erejükbe vetett hitet.

2. Fizikailag fejleszteni, azaz egészségessé, erőssé, kitartóvá és ügyessé nevelni a fiatalokat, hogy könnyen elviseljék a tábori szolgálat és a harc nehézségeit és nélkülözéseit.

3. Megtanítani az elemi katonai ismereteket.[68]

Már az 1914—1918-as háború tapasztalata megmutatta a hadseregépítés szempontjából a katonai előképzés nagy jelentőségét. A béke idején folytatott katonai előképzés olyan kontingenst adott a hadseregnek, amelyik csapatához kerülve gyorsan tájékozódott az adott helyzetben, hamar összeforrt azokkal az alegységekkel és egységekkel, amelyeknek már volt harci tapasztalatuk. Ezt bizonyította Németország, Franciaország, Anglia és más európai államok tapasztalata is.

A cári Oroszország ebben a tekintetben elmaradott államnak bizonyult. Amint a tapasztalat mutatta, katonai előképzés legfontosabb eleme a fiatalság fizikai fejlesztése. Oroszországban a fiatalok fizikai fejlesztésének ügye a háború előtt kezdetleges állapotban volt.[69] Állami méretekben semmiféle konkrét intézkedés nem történt a testnevelés tényleges megszervezésére, így az iskolákat nem látták el valamennyire is kielégítő testnevelő tanárokkal. A háború előtt a közép- és elemi iskolákban olyan testnevelési tantervek és programok szerint dolgoztak, amelyeket 1889-ben vezettek be.[70] Ezek a tervek és programok alaki gyakorlatokon, szabad mozgáson és különböző tornaszereken végzett edzéseken alapultak. Ezek az orosz hadseregben érvényes „A csapatok tornatanítási szabályzata" egyes részleteit tartalmazták. Ezenkívül ajánlották az iskolásoknak a mozgást igénylő játékokat és kirándulásokat. E terveket és programokat 20 év alatt nem javították, és az iskolások számára a testnevelés változatlan alapjául szolgáltak. A Népművelési Minisztérium csak 1911-ben adta ki ismert körlevelét a katonai alaki gyakorlatok és katonai tornagyakorlatok bevezetéséről az iskolákban, amelyek lefektették az úgynevezett „hadijáték-századok" alapjait.[71] E századok szervezésének gyakorlata azonban nem vezetett eredményre. A „hadijáték-századok" szervezése a Hadügyminisztérium szakemberei részéről ellenállásba ütközött és a polgári személyek és különféle szervezetek általános tiltakozását váltotta ki.[72] De amikor a „hadijáték-századok" szervezésének

67 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 54—55.; оп. 2, д. 18, лл. 48, 57.; ф. 4, оп. 10, д. 436, лл. 112—114.
68 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 76.
69 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 4, л. 89.
70 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 4, л. 89.
71 Uo.
72 Uo.

kérdését éppen szélesebb körben kezdték tárgyalni, kitört a világháború, és a „hadijáték-századok" rendszere még kezdetleges formájában lekerült a napirendről.

Még a háború legelején, 1917 őszén a cári kormány kiadta a sportra való mozgósítás jelszavát. 1915-ben megjelent a „sport-mozgósításról szóló határozat".[73] Sebtében kidolgozták a katonai előképzés programját, sok nagyvárosban katonai sportbizottságok alakultak. A legjobb sportegyesületek lelkesen fogtak hozzá az ifiúságnak a katonai szolgálatra való előkészítéséhez.[74] A behívás előtti kiképzés kezdett kibontakozni a sportegyesületekben és oktatási intézményekben. E munka eredményei azonban jelentéktelenek voltak. Az orosz sport fejlődésének csecsemőkorát élte. Ha a dolog tényleges oldalát nézzük és összehasonlítjuk az Oroszországban sportot űzők számát más európai államok sportolóival, láthatjuk Oroszország szörnyű elmaradását. Vegyük az 1912-es év adatait, amelyek megmutatják, hogy ezer lakosra hány sportoló jutott: Svédországban 185, Németországban 139, Ausztria—Magyarországon 110, Franciaországban 76, Belgiumban 24, Svájcban 4, Spanyolországban 2, Oroszországban pedig 1 fő.[75]

Míg Németország a maga Turn-Verein tornász-hálózatán keresztül 1 millió gyakorlott tornászt képzett ki, Franciaországban több mint 600 ezer tornászt tartottak nyilván, Csehszlovákiában 6 millió lakosra több mint ezer Szokol-egyesület és 300 „munkás tornász szövetség"-i egyesület jutott, addig Oroszországban 160 millió lakosra mindössze 600 torna- és sportegyesületet lehetett számítani.[76] A haderőnkívüli katonai kiképzés vezető munkatársai egyöntetűen úgy vélték, hogy a katonai előképzés alapját a szovjet ifjúság tornája és sportja képezi. A statisztikai adatok objektív tanúsága meggyőzően bizonyítja, hogy a tornával és sporttal szembeni közönyösség a katonai szolgálat alól felmentett állampolgárok számának növekedését vonta maga után. A tudományos statisztika bebizonyította, hogy minél gyengébben fejlett a lakosság testnevelése, annál nagyobb a katonai szolgálat alól testi hibák miatt felmentettek száma. Így például ez a szám az 1914—1918-as háborúig Norvégiában 16,91, Svédországban 17,14, Angliában 19,18, Belgiumban 20,45, Svájcban 21,45, Franciaországban 22,04, Németországban 24,59, Olaszországban 26,88, Ausztria—Magyarországon 30,55, Oroszországban pedig 33,55 százalékot tett ki.[77] Ezek az adatok világosan mutatják, milyen súlyos örökséget kapott a szovjetköztársaság a cárizmustól. Egyben tükrözik azt is, milyen nehéz tennivalók álltak a haderőnkívüli katonai kiképzés előtt, amelynek az volt a feladata, hogy megszervezze a katonai előképzést és a legrövidebb idő alatt felszámolja a proletárhatalom elmaradottságát a fiatalság testi nevelése terén.

A katonai előképzés fontos feladata volt a lakosság lőkiképzésének megszervezése. Itt nagy szerepet játszottak a lövészegyesületek, amelyek nem csupán sportérdekeket voltak hivatva szolgálni, hanem széles körű állami célokat is, így hivatásuk volt, hogy segítsék a lakosságot a lövészet elméleti és gyakorlati kérdéseinek tanulmányozásában. Megállapítást nyert, hogy a lövészet vonatkozásában a cári Oroszország nagyon elmaradt az európai államoktól. Statisztikai adatok szerint az 1914-es háború küszöbén Svájcban 3500 lövészegyesület működött, Franciaországban 3000, Németországban 2000, Olaszországban 1200, Ausztria—Magyarországon 1000, Dániában 700, Svédországban 500, Norvégiában 500, Hollandiában 100, Görögországban

73 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 43—44, 61—66.
74 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 4, 89 л.
75 Uo.
76 Uo.
77 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 4, л. 94.

50, Romániában 10, Oroszországban viszont mindössze 25 ilyen egyesület volt.[78]

A katonai előképzés megszervezése a szovjetköztársaság fegyveres erőinek építői számára merőben új dolog volt. Mindent újonnan kellett megszervezni. Ki kellett dolgozni a katonai előképzés programját, elkezdeni a munkát a torna és sport szervezése terén, rendezni a lövészet dolgát az országban. Mindezt a bonyolult és nehéz feladatot rövid idő alatt kellett megszervezni. A tapasztalat és a kellő anyagi alap hiánya arra kényszerítette a haderőnkívüli katonai kiképzés munkatársait, hogy a katonai előképzést ne mindenütt valósítsák meg, hanem elsősorban a városokban, ahol megvoltak a szükséges erők és eszközök. Határozatot hoztak, hogy a katonai előképzést a moszkvai, jaroszlávi, szmolenszki, penzai, voronyezsi, rjazányi, vlagyimiri, nyizsegorodi, szimbirszki, tulai, ivanovó-voznyeszenszki, szamarai és grenburgi kormányzóságok városaiban valósítják meg.[79]

1918. december 1-re Petrográdon megkezdte munkáját 14 iskolán kívüli katonai előképző hely, amelyen 4161 főt oktattak. A katonai előképzés iskolai megszervezésére a Népművelési Népbiztossággal való megegyezés alapján Petrográdon 46 iskolai kiképzőhelyet nyitottak meg, ahol 1863 fő vett részt behívás előtti kiképzésben.[80]

A pártszervezetek, a tanácsok és katonai bizottságok megfeszített munkával, a munkásosztály aktív támogatásaival 1918 végére nagy eredményeket értek el a sportegyesületek szervezése terén. Eddig 350 sportegyesületet hoztak létre, amelyek a haderőnkívüli katonai kiképzés szerveit szolgálták. Ezeknek az egyesületeknek 38 167 tagjuk és 731 instruktoruk volt. Sportegyesületeket létesítettek 31 kormányzóságban. A legtöbb ilyen egyesületet — 87-et — a moszkvai katonai körzetben hoztak létre, utána következett a jaroszlávi katonai körzet 81, a nyugati körzet 57, a Volga-menti 47, az oreli 39, a petrográdi 36 és az uráli katonai körzet mindössze 3 egyesülettel.[81]

A jelentős számú sportegyesület megteremtése hatalmas eredménye volt a haderőnkívüli katonai kiképzésnek a katonai előképzés szervezésében.

Sokkal rosszabbul állt a dolog a munkás tartalék egységek és magasabbegységek megalakításával. Az anyagi nehézségek meghiúsították a munkás tartalék ezredek és hadosztályok alakításának eredményes munkáját. 1918 októberében világossá vált, hogy az az elfogadott terv, amely 131 munkás tartalék hadosztály megalakítását irányozta elő, aligha valósítható meg. E hadosztályoknak a megalakítása hatalmas mennyiségű embert, fegyverzetet, felszerelést és lóállományt követelt. Így, ha az 1918 április—májusi létszámelőírás alapján alakított egy hadosztály számára 27 972 fő volt szükséges, köztük 600 parancsnok — a rajparancsnoktól a hadosztályparancsnokig —, 288 géppuska, 68 löveg és 10 048 ló, akkor 131 hadosztály számára 3,5 millió főre volt szükség, köztük 78 600 parancsnokra, 22 028 géppuskára, 8908 lövegre és több mint 1,3 millió lóra. A szovjet kormány nem rendelkezett olyan forrásokkal, hogy fedezni tudta volna ezt az előirányzatot. Megértve, hogy a 131 munkás tartalék hadosztály létrehozásának terve megvalósíthatatlan, a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa elhatározta ennek lényeges szűkítését. A moszkvai katonai körzetre mindössze 5 menethadosztály megalakítását bízták. A pétervári

78 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 4, лл. 100—101.
79 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 76.
80 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 64.
81 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 4, л. 157.

katonai körzet 4 tartalék hadosztály megalakítását kapta feladatul. Ami a többi körzetet illeti, azok nem kaptak olyan utasítást, hogy munkás tartalék hadosztályokat alakítsanak.[82] A munkás tartalék hadosztályok létrehozása terén kitűzött új feladatokkal együtt a szeptemberi tervet gyakorlatilag levették a napirendről, bár hivatalos rendelkezés ezzel kapcsolatban nem történt.

A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa által kitűzött új feladatoktól vezettetve a haderőnkívüli katonai kiképzés számottevő munkát fejtett ki a munkás tartalék egységek és magasabbegységek megalakítása terén. Moszkvában 1918. november—december folyamán 31 munkás tartalék ezredet, 7 könnyű tüzérhadosztályt, két mozsaras tüzérhadosztályt és két nehéz tüzérhadosztályt alakítottak. Ezekből az egységekből alakult az 1. moszkvai munkás hadosztály 14 ezer fővel, a 2. moszkvai munkás hadosztály 8 ezer fővel és a 3. nemzetközi hadosztály. E magasabbegységek alapját a munkás tartalék ezredek képezték. Így az 1. moszkvai munkás hadosztályhoz tartoztak a 31-es, 33-as, 35-ös, 37-es, 43-as és 45-ös munkás tartalék ezredek, a 2. moszkvai munkás hadosztályhoz tartoztak a 38-as, 39-es, 44-es, 47-es, 48-as és 60-as munkás tartalék ezredek, a 3. nemzetközi hadosztályba pedig a 34-es, 51-es, 69-es, 79-es, 81-es, 99-es és 118-as munkás tartalék ezredek. Mindezek az egységek — a 44-es és 45-ös munkás tartalék ezredek kivételével — 1919 elejére megérkeztek az arcvonalra.[83] Miután ezek a hadosztályok elvonultak, a moszkvai városi katonai biztosság 1918. december 20-án kelt 341-es számú parancsával előírta valamennyi kerületi katonai biztosságnak, hogy haladéktalanul fogjon hozzá a kerületben maradt munkás tartalék ezredek átszervezéséhez és a korosztály-elv alapján következő egységek törzseinek és állományának kialakításához.[84]

Petrográdon és más városokban a miliciacsapatok megalakítása sokkal nehezebben bontakozott ki, mint Moszkvában.

1918 végére Petrográdon 13 munkás tartalék ezred keretállományát hozták létre. A körzetben összesen 32 keretet alakítottak.[85] De, hogy ezek milyenek voltak, azt legjobban létszámuk és fegyverzetük alapján lehet megítélni. Így, míg a létszámelőírás szerint 13 ezred állományának 7644 főnek kellett lennie, addig a valóságban csak 4053, vagyis 53 százalék volt meg. Ló mindössze 66 volt. Az összes 13 ezredre 2686 puska és 21 géppuska jutott.[86] Ezekben az ezredekben hiányos volt az emberekkel és fegyverzettel való feltöltés. 1918. november 10-én elkezdődött az 1. petrográdi munkás hadosztály megalakítása. A petrográdi körzeti katonai biztosság 1918. november 6-án kelt 54-es számú parancsának megfelelően a hadosztály megalakulásának 1918. november 25-re kellett befejeződnie. A Legfelső Katonai Felügyelőség megvizsgálva a munkás tartalék egységek megalakítását a petrográdi katonai körzetben, megállapította, hogy gyakorlatilag az 1. petrográdi munkás hadosztály megalakítása nem sikerült. A Legfelső Katonai Felügyelőség elnöke, Podvojszkij 1918. december 15-én kelt, a Védelmi Tanácshoz intézett jelentésében azt írta, hogy a megalakuló hadosztály állapota a következő: a hadosztály és az ezredek törzsei teljesen megalakultak, ami a négy ezredet illeti, ezek kezdetleges állapotban voltak: munkás közkatona a században mindössze az előírt létszám 10—25 száza-

82 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 54—55.
83 ЦГАСА. ф. 4, оп. 10, д. 436, лл. 112—114.; ф. 11, оп. 6, д. 872, лл. 5—7, 10.
84 ЦГАСА. ф. 11, оп. 6, д. 872, л. 93.
85 ЦГАСА. ф. 8, оп. 1, д. 57, л. 126.; ф. 65, оп. 2, д. 18, л. 48.
86 ЦГАСА, ф. 8, оп. 1, д. 57, лл. 124—126.

léka, a parancsnoki létszám 20—60 százalékos volt. A fegyverzet, a felszerelés és az egyenruházat teljesen hiányzott.[87]

Moszkván és Petrográdon kívül a munkás tartalék ezredek, zászlóaljak és osztagok jöttek létre Kosztromában, Kolugában, Tambovban, Voronyezsben, Orelben, Brjanszkban, Ivanovo-Voznyeszenszkben, Kazányban és egy sor más városban.[88] Az 1918-ban katonai kiképzésen átment vasútasokból 5 vasútas-munkás tartalék ezredet alakítottak.[89]

A működő hadsereg ellátási nehézségei miatt a haderőnkívüli katonai kiképzésnek egyre kevesebb jutott abból, ami a miliciaalakulatok számára szükséges volt. A parancsnoki állomány, a fegyverzet, a felszerelés és a lovak hiányának következtében a haderőnkívüli kiképzés intézménye nem tudta teljesíteni egészében még a munkás tartalék egységek és magasabbegységek alakításának szűkített tervét sem.[90] A miliciacsapatok létrehozása és fejlesztése a fokozódó polgárháború és a hatalmas anyagi nehézségek következtében nyilvánvalóan elakadt. A megalakult miliciacsapatok súlyos helyzete magára vonta az Összoroszországi Főtörzs és a Legfelső Katonai Felügyelőség figyelmét. A katonai szakértők kezdtek a munkás tartalék ezredek és hadosztályok felállítása ellen állást foglalni, és az volt a véleményük, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzés foglalkozzék kizárólag a dolgozók honvédelmi oktatásával. Tervbe vették, hogy a kiképzett tartalékokból szakaszokat és századokat alakítanak, amelyek a tartalék egységeken keresztül jutnak el kiegészítésként a Vörös Hadseregbe. A viták egyre élesebb jelleget öltöttek. Gyorsan meg kellett oldani az égető kérdéseket. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa, hogy lezárja a vitát, elhatározta, összehívja a szakemberek értekezletét, ahol megvitatják a haderőnkívüli katonai kiképzés fejlődési perspektívájának kérdését.

Az értekezlet előkészületei során a haderőnkívüli katonai kiképzés megbízottai felülvizsgálták a munkás tartalék alakulatok helyzetét Moszkvában és arra a következtetésre jutottak, hogy a moszkvai városi katonai népbiztosság helytelenül értelmezte a haderőnkívüli katonai kiképzés eszméjét, és olyan ezredeket hozott létre, amelyek sajátos tartalék követelményei szerint a mozgósítottakból utánpótlást küldtek az arcvonalra. A menetszázadok kellő kiképzés és fegyverzet nélkül kerültek a frontra.[91] Marjaszin 1919. január 10-én kelt 14. számú parancsával — miután célszerűtlennek nyilvánította a haderőnkívüli katonai kiképzés effajta szervezetét — visszavonta a moszkvai városi katonai népbiztosság valamennyi utasítását, rendelkezését és parancsát a tartalék csapatok megalakítására, és előírta, hogy ne alkalmazzák, amíg az Összoroszországi Főtörzs nem hagyja jóvá azokat.[92] 1919. január 11-én a haderőnkívüli katonai kiképzés valamennyi szervének megküldték a direktívákat, amelyek szerint külön rendelkezésig a tartalék miliciaegységek alakítását meg kell szüntetni.[93]

1919. január 21-én összeült a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa által előkészített értekezlet, amelynek az volt a feladata, hogy vizsgálja felül a miliciaépítéssel kapcsolatos kérdéseket.[94] Az értekezlet munkájában részt vettek az Összoroszországi Főtörzs, a Legfelső Katonai Felügyelőség, a Haderőnkívüli Katonai Kiképzési Központi Parancsnoksága és a körzeti

87 ЦГАСА. ф. 8, оп. 1, д. 57, л. 102.
88 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 54—55.; оп. 2, д. 18, лл. 48, 57.; ф. 4, оп. 10, д. 436, лл. 112—114.
89 ЦГАСА. ф. 4, оп. 10, д. 436, лл. 112—114.
90 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 54—55.
91 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 250.; оп. 4, д. 19, л. 18.; оп. 4, д. 36, лл. 12—16.
92 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, л. 250.
93 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 2, лл. 17—18, 20.
94 ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 9, лл. 1—47, 52.

katonai bizottságok képviselői. Az értekezletet Dzevjaltovszkij vezette. Megnyitójában az elnök felhívta a jelenlevők figyelmét arra, hogy az értekezlet célja annak a kérdésnek a kimunkálása, hogy miként válhatik a haderőnkívüli katonai kiképzés a Vörös Hadsereg támaszává. A Haderőnkívüli Katonai Kiképzési Központi Parancsnoksága az értekezlet számára beszámoló jelentést állított össze, és azt az értekezleten megbeszélték. E jelentés foglalkozik azzal a feladattal, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzés munkáját úgy kell megszervezni, hogy közte és a Vörös Hadsereg között szoros kapcsolat legyen. Azt javasolta, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzés készítse elő azokat a korosztályokat, amelyek a Vörös Hadsereg utánpótlására kerülnek. Ilyen korosztályoknak tekintették a 26—35 éveseket, valamint a 19 éveseket, azaz a 2. sorbeli korosztályt. Mivel soron volt a 26 évesek behívása, azt javasolták, hogy részesítsék őket 96 órás kiképzésben még mielőtt a Vörös Hadsereg tartalék egységeihez besorolják őket. A javaslat szerint a 27—29 éveseket szervezzék századokba és már rajok, szakaszok és századok állományában képezzék ki őket. Ezért azt javasolták, hogy hívják be e korosztályokat átképzésre, és ennek befejezése után sorolják be a tanfolyamon végzetteket meghatározott tartalék zászlóaljakba. Ami a 30—35 éveseket illeti, alakítsanak belőlük tartalék ezredeket és hadosztályokat.

Az értekezlet egyhangúlag elfogadta azt, hogy a haderőnkívüli kiképzésnek szerves kapcsolatot kell teremtenie a Vörös Hadsereggel, oly módon, hogy a kiképzett kontingenseket a tartalék zászlóaljakon keresztül a harcoló hadseregbe küldik. Éles ellenkezést váltott ki az Összoroszországi Főtörzs, a Legfelső Katonai Felügyelőség és a körzeti katonai biztosságok képviselői részéről az a javaslat, hogy folytassák a munkás tartalék ezredek és hadosztályok alakításának munkáját. A moszkvai katonai körzet hadbiztosa, N. I. Muralov felszólalt ez ellen a javaslat ellen, és kategórikusan kijelentette, hogy lelkesedtünk a munkás hadosztályok szervezéséért, de a célt nem értük el. A Vörös Hadsereg megteremtésére és tartalék ezredek, hadosztályok alakítására az országban nincsenek meg a szükséges eszközök.[95] Muralov álláspontját támogatta Lebegyev, Mocsulszkij, Rattel és más szakemberek. Rattel kijelentette: „egyetértek a haderőnkívüli katonai kiképzés és a miliciaegységek alakításának eszméjével általában, de más életkörülmények között. Úgy gondolom, hogy a haderőnkívüli kiképzés kizárólag a Vörös Hadsereg tartalék egységeinek segédeszköze lehet."[96]

Az értekezlet 9 szavazattal, 8 ellenébe osztotta véleményét a Haderőnkívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnokság helyettes főnökének, Baranovszkijnak ama javaslatával, hogy fogadják el a parancsnokság jelentését és úgy határozzák meg a feladatait, amint az a feljegyzésben található.[97] Ezzel az értekezlet befejezte munkáját, s aligha mondhatjuk, hogy az gyümölcsöző volt. Nem döntötte el a munkás tartalék ezredek és hadosztályok alakításának vitás kérdését. Egy dolog volt csak kétségtelen, az értekezlet meggyőzően bizonyította, hogy a Vörös Hadsereg vezető munkatársai között nem volt egységes nézet olyan fontos kérdésekben, mint a milíciaalakulatok problémája.

A munkás tartalék ezredek és hadosztályok alakításának kérdését rövidesen megoldotta maga az élet. 1919 tavaszán az intervenció és a polgárháború fokozódásával a szovjet kormány egész figyelmét a Vörös Hadse-

[95] ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 9, л. 7.
[96] ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 9, л. 14.
[97] ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 9, лл. 40, 52.

reg megerősítésére fordította, a fegyvereket, a felszerelést és a csapatok számára szükséges egyéb eszközöket mind a harcoló hadsereghez irányította. A haderőnkívüli kiképzésnek a hadiellátmány minimális eszközeit sem nyújtották. Személyi állomány, fegyverzet és lovak hiányában az 1918 őszén és telén megalakult munkás tartalék egységek nem fejezték be megalakulásukat és 1919 tavaszára szánalmas látványt nyújtottak. Míg a létszámelőírás szerint egy lövészezredben 2866 főnek, 1779 puskának, 48 géppuskának és 288 lónak[98] kellett lennie, addig Moszkva 15 városi és 5 vasutas-munkás tartalék ezredében mindössze 8739 fő, 5155 puska, 26 géppuska és 89 ló volt.[99] Kezdetleges állapotban volt a petrográdi kormányzóságnak mind a 8 munkás tartalék ezrede is. Mindössze 2558 fővel, 1393 puskával, 22 géppuskával és 29 lóval rendelkeztek.[100] ami mélyen alatta volt még az egy lövészezred számára előírt létszámnormának is.

A Haderőnkívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnoksága látva, hogy a munkás tartalék egységek szervezésének további kísérletei hiábavalóak, 1919. február 26-án kelt parancsával feloszlatta az összes munkás tartalék egységeket. Az Összoroszországi Főtörzs 1919. március 15-én kelt parancsával megerősítette a Haderőnkívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnokságának eljárását.[101] Így értek véget azok a kísérletek, amelyek a Vörös Hadsereg gyors kiegészítésére szolgáló miliciaegységek alakítását célozták.

A munkás tartalék ezredek és hadosztályok szervezési tervének sikertelensége világosan megmutatta a haderőnkívüli katonai kiképzés átszervezésének és a miliciaépítés új rendszerére való áttérésnek a szükségességét.

Míg eddig a haderőnkívüli katonai kiképzés alapját a harcos egyedi kiképzése alkotta, ezt a Vörös Hadsereg kiegészítésére azonnal felhasználható miliciaezredek és hadosztályok szervezésére irányuló törekvések igazolták is, most világossá vált, hogy ha az ilyen ezredek és hadosztályok szervezéséről lemondanak, a harcosok egyedi kiképzési rendszerének további fenntartása nem biztosítja a Vörös Hadsereg számára szükséges tartalékképzést. Elhatározták, hogy eltekintenek ettől a rendszertől és áttérnek a dolgozók harci egységekben és fegyvernemenként történő kiképzésére, s úgy szervezik és képzik ki őket, hogy a mozgósításkor gyorsan katonai egységeket lehessen belőlük szervezni minden fegyvernemben. E feladat megoldására a haderőnkívüli katonai kiképzés régi helyi szervezeti apparátusa nem felelt meg, mert a katona egyedi kiképzésének feladatát szolgálta. Létre kellett hozni a haderőnkívüli katonai kiképzés új helyi apparátusát. A központi parancsnokság arra a megállapításra jutott, hogy a Vörös Hadsereg számára az utánpótlás kiképzésének feladatát akkor lehet eredményesen megoldani, ha áttérnek a területi törzsek rendszerére, amelyek betölthetik az oktatási, szervezési központok feladatát. A Haderőnkívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnokságán a kiképzés új szervezési tervének részletes kidolgozására bizottságot hoztak létre Baranovszkij vezetésével. A bizottság hamarosan benyújtotta a haderőnkívüli katonai kiképzés új szervezési tervét.[102]

Baranovszkij bizottsága azt javasolta, hogy minden kormányzóságban hozzák létre a tartalék miliciaezred területi törzsét. A szovjetköztársaság

[98] ЦГАСА. Сборник приказов Наркомвоена за 1918, г., приказ № 294.
[99] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 36, лл. 24—30.
[100] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 35, лл. 26, 29.
[101] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 29, лл. 48, 111.; д. 1, л. 251.
[102] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 56—61.

területét 41 területi ezredkörzetre szándékoztak felosztani. Hogy ne sértsék meg az ország közigazgatási felosztását, minden ezredkörzetet kormányzóságokból, egész számú járásokból kellett összeállítani. Moszkva és Petrográd önálló ezredkörzetet képezett. Javasolták, hogy minden ezredkörzetben hozzák létre egy tartalék ezred, egy tüzérosztály és egy híradó század kereteit. A műszaki és lovas egységek kiképzése és megalakítása céljából az utóbbiak kereteit úgy tervezték megalakítani, hogy három ezredkörzetre jusson egy-egy törzs.

A bizottság azt javasolta, hogy a dolgozók kiképzését az ezredkörzetekben korosztály-rendszer szerint végezzék. Az összes férfi dolgozókat oszszák föl 4 korcsoportra: 1. 18—19, 2. 20—25, 3. 23—31 és 4. 32—40 évesekre. Normális, békés körülmények között évente hívják be tömeges kiképzésre az első korosztály-csoportot. A háború körülményei között a bizottság szükségesnek tartotta azoknak a második csoportba tartozó állampolgároknak az elsődleges behívását, akik valamilyen okból nem kerültek a Vörös Hadsereg soraiba, és az első korosztályba tartozókat, akiket behívhattak a Vörös Hadseregbe. Csak ennek a feladatnak a teljesítése után terjeszthették ki a kiképzést a 3. és 4. csoportra. Azt javasolták, hogy bízzák a kiképzést a tartalék területi egységek instruktorainak különleges törzseire, amelyeknek a kiképzési, szervezési apparátusban is szerepet kellett játszaniuk. Az instruktori gárdának nem kellett feltétlenül azonosnak lennie az egységek parancsnoki állományával. Hogy a megalakítandó egységeket parancsnoki karral láthassák el, az állandó instruktori állomány mellett tervbe vették a helyettesek intézményének létrehozását, akik részt vettek volna a kiképzésben és a szervezésben, mozgósítás esetén pedig bekerültek volna a mozgósítandó egység parancsnoki állományába.[103]

A Baranovszkij bizottsága által javasolt rendszer, amelynek célja a Vörös Hadsereg számára katonailag kiképzett tartalékok előteremtése volt, a Vörös Hadsereget teljesen megszervezett egységekkel (századokkal, zászlóaljakkal) kívánta feltölteni.[104]

Baranovszkij bizottságának a területi törzsének rendszerére vonatkozó tervezetét a haderőnkívüli katonai kiképzés parancsnoksága elfogadta. Ezek a törzsek olyan kiképzési, szervezési központok, amelyek a Vörös Hadsereg számára katonailag kiképzett tartalékokat készítenek elő. 1919. április 2-án a Haderőnkívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnoksága amellett foglalt állást, hogy szervezzék át a haderőnkívüli katonai kiképzést és térjenek át az új rendszerre.[105] Mivel meg voltak győződve arról, hogy az új rendszerre való áttérés elnyeri a szovjet kormány jóváhagyását, az Összoroszországi Főtörzs be sem várva a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa és a Védelmi Tanács jóváhagyását, 1919. április 18-án 145. számú parancsával előírta valamennyi körzeti katonai bizottság számára, hogy a legrövidebb időn belül alakítsanak a szovjetköztársaság minden kormányzóságában egy tartalék gyalogezred-törzset, a Hadügyi Népbiztosság 1918. évi 294. és 730-as számú parancsában megjelölt létszámmal.[106] Az egyre bonyolultabbá váló katonai helyzet azonban megakadályozta, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzés normálisan áttérjen az új rendszerre, s ez a felbomlásához vezetett.

1919 tavaszán Kolcsak, Gyenyikin és a szovjethatalom más ellenségei fehérgárdista erőinek támadása a harcoló hadsereg megerősítését kö-

103 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 56—61.; оп. 4, д. 14, лл. 36—39.
104 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 1, лл. 56—61.
105 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 19, л. 4 об.
106 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 29, л. 116.

vetelte. 1919. április 23-án Vacetisz főparancsnok írásos jelentést küldött Leninnek a szovjetköztársaság katonai helyzetéről.[107] A főparancsnok által felvetett kérdések között szerepelt a haderőnkívüli katonai kiképzés kérdése is. Vacetisz megjegyezte, hogy a szovjetköztársaság katonai erőfeszítéseit jelentősen gyengíti a haderőnkívüli katonai kiképzés áttekinthetetlen szervezete, mely a parancsnoki állomány és a politikai munkások hatalmas tömegét köti le. Vacetisz azt írta, hogy „ha összehasonlítjuk a haderőnkívüli katonai kiképzés parancsnoki állományának (instruktorainak) a létszámát a Vörös Hadseregbeli tartalék egységek parancsnokainak létszámával, akkor kiderül, hogy a tartalék egységekben a köztársaság egész területén a parancsnoki állomány létszáma 5350 fő, amíg a haderőnkívüli katonai kiképzés szervezetében 24 000-en vannak. A parancsnoki állomány létszámának ez az aránya rendkívül káros a jó hadseregszervezés szempontjából: a tartalék egységek utánpótlást adnak a jelen kritikus helyzetben az arcvonalon harcoló egységek számára, a haderőnkívüli katonai kiképzés viszont a távoli jövő számára képez utánpótlást."[108]

Vacetisz azt javasolta, hogy ideiglenesen szüntessék meg a haderőnkívüli katonai kiképzést, egész parancsnoki karát és politikai munkásait osszák szét a Keleti Front tartalék egységei között.[109] A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának tagja, a Tábori Törzs komisszárja Aralov nem értett egyet Vacetisz javaslatával és amellett foglalt állást, hogy ne szüntessék meg a haderőnkívüli katonai kiképzés tevékenységét, hanem 55—75 százalékra csökkentsék.[110]

Lenin, miután megismerkedett a jelentéssel, Vacetisz véleményével értett egyet és a jelentés alapján határozatot készített. „3. A *haderőnkívüli katonai kiképzésről* (100 százalékot vegyünk és ne 75 százalékot) azonnal, még ma készítsünk dekrétumtervezetet; 4. számba kell venni: a 24 ezer fős parancsnoki állományt. Ha egyet veszünk tíz ellen, az azt jelenti, hogy létre lehet hozni egy 240 ezer fős hadsereget. Ellenőrizni kell és normának tekinteni azonnal a *Központi Ellátási Parancsnokság számára* Oroszországban és Ukrajnában egyaránt."[111]

Miután a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa megkapta a Védelmi Tanács utasítását a haderőnkívüli katonai kiképzés felhasználásáról, utasítást adott az Összoroszországi Főtörzsnek, hogy hozzon létre 14 sorezredet (Moszkvában 3-at, Petrográdon 3-at, a nyugati katonai körzetben 2-őt, a novgorodi kormányzóságban 2-őt, Kalugában, Tulában, Orelben és Kurszkban 1—1-et). Minden ezredkeretbe ossza be a haderőnkívüli katonai kiképzés 67 munkatársát a volt tisztek közül. Ezeket a kereteket a Vörös Hadsereg új egységeinek a megalakítására használja fel. A haderőnkívüli katonai kiképzés katonai szolgálatra alkalmas egész instruktori és parancsnoki állománya, mely az ezredek feltöltése után megmaradt, a katonai biztonságokra irányítandó, hogy felhasználják őket a Vörös Hadsereg soraiban. Meg kell szüntetni a haderőn kívüli katonai kiképzést, be kell zárni az összes kerületi és ideiglenes haderőn kívüli katonai kiképzési osztályokat.[112]

Az Összoroszországi Főtörzs teljesítve a Köztársaság Forradalmi Katonai

107 ЦГАСА. ф. 4, оп. 8, д. 610, лл. 20—21.
108 ЦГАСА. ф. 4. оп. 8, д. 610, лл. 20—21. — Vacetisz szemmel láthatólag nem ismerte a haderőn kívüli kiképzés instruktorainak pontos számát. Valójában 1919 áprilisában a haderőn kívüli kiképzés 41 430 instruktorral rendelkezett (Lásd: ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 25, л. 67.).
109 ЦГАСА. ф. 4, оп. 8, д. 610, лл. 20—21.
110 Uo.
111 Ленинский сборник, XXXIV, стр. 118—119.
112 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 29, л. 139.

Tanácsának utasítását, 1919. május 4-én kelt 877/VO számú táviratával visszavonta 1919. április 18-án kelt 145. számú parancsát, amellyel minden kormányzóságban egy tartalék gyalogezred megalakítását rendelte el, és tisztázva a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa által kitűzött feladatot, parancsot adott, hogy egy héten belül hajtsák azt végre. A távirat rámutatott, hogy a felsorolt 14 területi ezredkeret megalakulásának pillanatától a kormányzósági és járási katonai biztosságok állományában fel fogják számolni a haderőn kívüli katonai kiképzés osztályait. A kormányzósági katonai biztosságokon megmaradnak a haderőnkívüli katonai kiképzés inspektorai és mellettük 2—3 munkatárs.[113] 1919. május 5-én a Haderőnkívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnoksága táviratilag előírta valamennyi szervének, hogy lásson hozzá az Összoroszországi Főtörzs 877/VO számú táviratában foglaltak azonnali és pontos végrehajtásához.[114]

Mivel a haderőn kívüli katonai kiképzés apparátusának megszüntetése, instruktori és parancsnoki kádereinek elvezénylése, valamint a dolgozók általános katonai oktatásának megszüntetése előzetes magyarázat nélkül történt, az Összoroszországi Főtörzs röviddel a 877/VO számú távirat elküldése után valamennyi körzeti katonai biztosságnak újabb táviratot küldött, amelyben megmagyarázta a végrehajtott intézkedés szükségességét. Ebben a táviratban az Összoroszországi Főtörzs Tanácsa ezt írta: „Figyelembe véve, hogy néhány kerületben, körzetben és kormányzóságban a haderőn kívüli katonai kiképzés kereteit nem a Hadügyi Népbiztosság 730. számú létszámelőírásának megfelelően szervezték, hanem a haderőn kívüli kiképzés új szervezési terve alapján a kiképző-szervező törzseken keresztül, s hogy ez a szervezet az új terv jóváhagyása után rövid időn belül mindenütt bevezetésre kerül, az Összoroszországi Főtörzs Tanácsa semmiképpen sem javasolja az egyes helyeken már bevezetett új szervezet feloszlatását, és a fent említett szervezetből a 877/VO számú táviratnak megfelelően csak a parancsnoki állományt kell felhasználni. Ugyanakkor az Összoroszországi Főtörzs Tanácsa felhívja a figyelmet, hogy 877/VO számú táviratot nem kell a haderőn kívüli katonai kiképzés felszámolásának, hanem csupán ideiglenes szüneteltetésének tekinteni, minthogy az arcvonal számára haladéktalanul igénybe kell venni a parancsnoki állományt, és át kell térni a Haderőn Kívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnoksága által kidolgozott új szervezetre, egy percig sem gyengítve a haderőn kívüli katonai kiképzés helyi szerveinek szervezési munkáját."[115]

1919 májusának közepén hozzáláttak a haderőn kívüli katonai kiképzés átszervezéséhez és a kerületi kiképzési-szervezési törzsek rendszerére való áttérés előkészítéséhez. Az Összoroszországi Főtörzs által kitűzött, a törzsek létrehozására és az instruktoroknak, parancsnokoknak a katonai biztosságokhoz való átvezénylésére vonatkozó feladatok teljesítésével egyidejűleg a Haderőn Kívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnoksága rendelkezést adott valamennyi szervének, hogy zárják be a haderőn kívüli katonai kiképzés városi, kerületi és más osztályait, valamint helyi irodáit.[116] 1919. május elején, amikor hozzáláttak a haderőn kívüli katonai kiképzés átszervezéséhez, ez összesen 7 körzeti, 39 kormányzósági és 396 járási osztállyal és 6357 helyi irodával rendelkezett. Összeírtak több mint 2,7 millió katonai kiképzésre kötelezett személyt és kiképeztek 797 494 főt. A haderőn kívüli kiképzés szervezete jelentős instruktori állománnyal rendelkezett, amely 39 770

113 Uo.
114 Uo. 81. o.
115 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 29, л. 142.
116 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 33, л. 78.

főt számlált.[117] 1919. május folyamán ez az egész hatalmas apparátus megszűnt létezni (azoknak a csoportoknak kivételével, amelyeket meg akartak tartani az Összoroszországi Főtörzs 877/VO számú táviratában foglalt utasításoknak megfelelően).

A haderőn kívüli kiképzés rövid időn belül átadott a katonai biztosságoknak 27 826 katonai szakembert, köztük 3534 volt tisztet és 24 292 volt altisztet.[118] A kiképzésnél maradt volt tiszteket és altiszteket a törzsek területi rendszerének, mint kiképzési-szervezési központoknak a megteremtéséhez használták fel. 1919. június 9-én a Haderőn Kívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnoksága közölte, hogy a haderőn kívüli kiképzés rendszerében a katonai oktatást megszüntette.[119]

Így végződött a köztársaság milíciacsapatai megteremtésére és kifejlesztésére irányuló kísérlet. A szovjetország az intervenció és a polgárháború fokozódása következtében és nagy anyagi nehézségei miatt kénytelen volt eltekinteni az 1918 tavaszán elfogadott tervtől, amely az állandó Vörös Hadsereg szervezésével együtt ki akarta fejleszteni a milíciaépítést is, és kénytelen volt minden erőfeszítését a Vörös Hadsereg további megszilárdítására és fejlesztésére irányítani.

Így rövid idő alatt 1917 novemberétől 1919 májusáig az intervenciósok és fehérgárdisták kétszer is meghiúsították a szovjetköztársaság által elkezdett milíciaépítést. A kommunista párt és a szovjet kormány azonban csak egy időre szakította meg a milíciaépítés munkáját, hogy kedvezőbb körülmények között visszatérjen rá.

1919 novemberében, amikor a Vörös Hadsereg sikeresen verte vissza Kolcsak, Gyenyikin és más belső ellenforradalmi vezetők fehérgárdista seregeit, a milíciaépítés kérdései ismét a szovjetköztársaság társadalmi építésének napirendjére kerültek. Ez összefüggött azzal a munkával, amelyet a párt és a kormány a szovjetállam békés fejlődési időszakában a hadseregépítés perspektíváinak tanulmányozására fordított.

1919. november 29-én a további hadseregépítés kérdését az OK(b)P KB plénuma vitatta meg. A plénum határozatában jóváhagyta a katonai hatóság által előirányzott intézkedéseket.[120] A párt központi bizottságának utasításai alapján a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa létrehozott egy sor bizottságot, amelyeket megbíztak a Vörös Hadsereg leszerelésével és a milíciaépítésre való áttéréssel kapcsolatos elméleti problémák kidolgozásával.

1919. november 30-án a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa megalakította az „Ország milíciarendszerű védelme gyakorlati bevezetésével kapcsolatos kérdések kidolgozására alakult bizottságot." A bizottság elnökéül a Vörös Hadsereg volt főparancsnokát, Vacetiszt nevezték ki.[121] Decemberben létrehozták még „A Vörös Hadsereg mellett működő Központi Katonai Leszerelési Hivatal szabályzatát kidolgozó bizottságot", amelynek az élén Balujev volt tábornok állt,[122] és „A tábori csapatok létszámának felülvizsgálatára alakult bizottságot" Nagyozsnij volt tábornok elnökletével.[123]

Az OK(b)P KB határozatára és a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának a Vörös Hadsereg átszervezésének előkészítésére vonatkozó direktívájára aktívan reagált a hadsereg vezető állománya. Elsőként a Haderőn

117 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 25, л. 67. — Eddig az időpontig a haderőn kívüli kiképzés az Összoroszországi Vezérkar kérésére 2008 volt tisztet küldött a Vörös Hadseregbe. (Lásd: ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 22, л. 6.).
118 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 22, л. 6.
119 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 31, л. 24.
120 ЦПА ИМЛ. ф. 17, оп. 2, д. 25, л. 2.
121 ЦГАСА. Сборник приказов РВСР за 1919 г., л. 546.
122 ЦГАСА. ф. 4, оп. 10, д. 434, лл. 1—2, 85—87.; ф. 65, оп. 4, д. 107, л. 10.
123 ЦГАСА. ф. 11, оп. 5, д. 659, лл. 5, 39.

Kívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnoksága foglalt állást. 1919. december 3-án közzétette Podvojszkijnak, a parancsnokság új főnökének téziseit — „Áttérés az osztály-milíciarendszerre." [124]

Podvojszkij téziseiben azt írta, hogy a szocialista köztársaságnak, amely szakított a burzsoá militarizmus hagyományaival, védelmi szerve csak a *milícia jellegű osztályhadsereg lehet.*[125]

Ugyanakkor, figyelembe véve a valóságos helyzetet, Podvojszkij rámutatott: „A polgárháború rendkívüli körülményei arra kényszerítenek bennünket, hogy ideiglenesen lemondjunk a milíciarendszer azonnali bevezetéséről, és az átmeneti időszakra létrehozzuk az állandó típusú Vörös Hadsereget, szem előtt tartva, hogy mihelyt lehetőség nyílik rá, áttérünk az osztály-milíciára."[126]

Podvojszkij tézisei kiindulópontul szolgáltak a háború utáni szovjet fegyveres erők építésének perspektíváira vonatkozó nézetek tisztázásához.

„Az ország milíciarendszerű védelme gyakorlati bevezetésével kapcsolatos kérdések kidolgozására alakult bizottság" elnöke Vacetisz, 1920. január 18-án a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának beterjesztette jelentését. „Az OSZFSZK fegyveres erői reformjának változata a milíciarendszerre való áttéréssel kapcsolatban."[127] Rámutatva, hogy a szocialista állam és a kapitalista országok között semmiféle békét, semmiféle fegyverszünetet nem lehet tartósnak tekinteni, Vacetisz állást foglalt egy olyan katonai szervezet megőrzése mellett, amely biztosíthatja a szovjetállam állandó katonai védelmi készenlétét. Kijelentette, hogy a Vörös Hadsereg leszerelésének és egy új milícia jellegű katonai rendszer létrehozásának a kérdéseit úgy kell eldönteni, hogy ne szenvedjenek csorbát az ország védelmi érdekei. Ebből a célból Vacetisz szükségesnek tartotta, legalább 20 reguláris hadosztály teljes harckészültségben tartását. Azt javasolta, hogy ebből 10 hadosztály maradjon meg állandó reguláris haderőnek és mint elsővonalbeli hadosztályokkal számoljanak velük, a további 10 hadosztályt tekintsék másodikvonalbeli hadosztályoknak, amelyeket hadüzenet esetén mozgósítani lehet. E 20 hadosztály megtartása Vacetisz véleménye szerint lehetővé tenné, hogy rövid idő alatt egy millió katonát meghaladó fegyveres erő kerüljön az arcvonalra.

Vacetisz állást foglalt a milíciarendszerre való haladéktalan áttérés ellen és ezt írta: „Háborús időben az államnak mindenekelőtt harckészültségre kell törekednie. A Vörös Hadsereg ragyogóan betölti ezt a feladatot, ezért hadászati szempontból nincs szükség a milíciára való haladéktalan áttérésre."[128] Ami a milíciarendszerre közeljövőben való áttérést illeti általában, a problémának, jelentette ki Vacetisz, nincsenek távlatai." A köztársaság katonai helyzete — írta — állandó harckészültséget követel, amit csak az állandó hadsereg tud biztosítani."[129] Vacetisz úgy vélte, hogy a milíciarendszerű hadsereg eltartása meghaladja a szovjetköztársaság erejét, mivel ez ötször vagy még többször annyiba kerül, mint az állandó reguláris hadsereg fenntartása.[130]

Mindenki várta, hogy mit szól ehhez a Főparancsnokság és a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának Tábori Törzse, mi az ő véleményük? 1920. január 21-én, Sz. Sz. Kamenyev, a Vörös Hadsereg főparancsnoka, Lebegyev vezérkari főnök és Kurszkij törzskomisszár, a Köztársaság Forradalmi Kato-

124 ЦГАСА. ф. 65, оп. 7, д. 62, лл. 78—81.; ф. 65, оп. 4, оп. 10, д. 436, лл. 333—334.
125 Kiemelés tőlem — Sz. K.
126 ЦГАСА. ф. 65, оп. 7, д. 62, лл. 78—81.
127 ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 1516, лл. 43—118.
128 ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 1516, лл. 93—94.
129 Uo. 104—105. o.
130 ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 1516, лл. 104—105.

nai Tanácsának tagja alírásával jelentést küldött a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának, „Az ország katonai erőinek szervezéséről" címmel.[131]

A főparancsnok és a Tábori Törzs azt javasolta, hogy vezessék be a milíciarendszert, amely esetben minden 20 és 50 év közötti dolgozó a haza védelmezője lehet. Hogy biztosítani lehessen az áttérést a milíciarendszerre, és ugyanakkor meg lehesen őrizni az ország védelmi képességét, azt javasolták, hogy meg kell tartani a reguláris Vörös Hadsereget és emellett erejének egy részét az állandó harckészültség állapotában kell tartani, a reguláris csapatok bizonyos mennyiségét pedig a milíciakeretek építésére kell felhasználni. A Tábori Törzs azt javasolta, hogy a milíciakeretként felhasználandó csapatok feloszlatását fokozatosan, a milíciarendszer kialakulásának mértékében kell végrehajtani.

A Tábori Törzs az ország védelmi feladatainak biztosítására a milíciarendszerre való áttérés időszakában 66 lövész- és 15 lovashadosztály megtartását irányozta elő. Azt javasolták, hogy a megmaradó csapatok osszák két részre: 21 lövész- és 9 lovashadosztályt válasszanak ki és tartsanak készültségben a határokon és a „megbízhatatlan" körzetekben. A Tábori Törzs azt javasolta, hogy oszlassák fel a kisegítő csapatokat (a vasútvédelmi csapatokat, belső védelmi és más csapatokat), azt tanácsolta, hogy a helyőrségi szolgálatra és a belső védelemre válasszanak ki egy-egy reguláris lövészezredet minden kormányzóságban (Moszkva számára három ezredet), ami összesen 43 lövészezred. E tervezet szerint a reguláris ezredeket és hadosztályokat, amelyek készenléti állapotban vannak, mozgósított csapatoknak kell tekinteni, a reguláris hadsereg egy másik része pedig — 45 lövész- és 6 lovashadosztály — a milíciaépítés kereteit alkotja. Az utóbbiak a potenciális csoportok elnevezést kapták.

Figyelembe véve, hogy a mozgósított és a potenciális csapatok katonai közigazgatási apparátusukkal együtt béke idején kb. egymillió főre rúgnak, a Tábori Törzs azt javasolta, hogy a 12 reguláris lövészhadosztályt a kétdandáros állományban, a harmadik dandárt potenciális formában (a dandártörzs formájában) tartsák meg. A mozgósított csapatok lovashadosztályai teljes háromdandáros állományban maradtak volna. Ilyen állomány mellett a készenléti potenciális csapatok létszáma nem haladta volna meg a 900 ezer főt, ebből 700 ezer fő lett volna a készenléti (mozgósított) csapatokban és 200 ezer fő a potenciális csapatokban, a vezető szerveknél és a hátországi intézményekben.

A jelentés bő teret szentel a hadsereg személyi állománnyal való feltöltésének. A Tábori Törzs úgy vélte, hogy a 21 lövész- és 9 lovashadosztály, valamint a 43 lövészezred feltöltésére a mozgósított hadseregben évente 360 ezer közkatonára van szükség a soronlevő korosztályok behívása útján. A Tábori Törzs számítása szerint egy behívandó korosztály 450 000 főt adhatott, és ilyen módon kielégítette a mozgósított hadsereg utánpótlás-szükségletét. Ezzel kapcsolatban lehetségesnek tartották, hogy tényleges szolgálatot a hadseregben egy behívott korosztály teljesítsen, és a tényleges katonai szolgálat idejét egy évben állapítsák meg. Figyelembe véve azonban, hogy ebben az esetben a leszereltek távozása és a soronlevő korosztály behívása folytán a hadsereg egész sorállománya bizonyos időn át tisztán újoncokból állna, és a szovjetköztársaság lényegében szolgálatképes csapatok nélkül maradna, a Tábori Törzs más utánpótlási rendszert javasolt: anélkül, hogy lemondanánk az egyéves szolgálatról, a hadseregbe való behívásokat és leszereléseket egy évben kétszer hajtsák végre, minden alkalommal

131 ЦГАСА. ф. 33988, оп. 2, д. 259 лл. 65—70.; ф. 4, оп. 10, д. 436, лл. 6—8, 11—12.

a soronlevő korosztály felét hívják be. Akkor a hadseregben egyszerre két korosztály lesz: az újabb korosztály behívásának idejére az idősebb korosztály már 6 hónapos kiképzésben részesült, és így a hadseregben marad a legénységi állomány kiképzett része, amely elláthatja a szolgálatot, a másik fele pedig kiképzésben vesz részt. A Tábori Törzs azt ajánlotta, hogy a katonai szolgálat szervezésének javasolt rendszerét fokozatosan valósítsák meg: először tartsanak tényleges szolgálatban legalább három, vagy esetleg négy fiatal korosztályt, és csak az új rendszer eredményeinek felmérése után térjenek át az egyéves szolgálati időre, két soron levő korosztály két részben történő behívásával. E rendszer bevezetését véglegesen 1920 őszére javasolták. A Tábori Törzs a milícia típusú hadsereg szervezését a következő formában javasolta: az ország egész területét hadosztálykörzetekre kell osztani, melyek tovább oszthatók dandár-, ezred-, zászlóalj- és századkörzetekre. A körzeti beosztás igazodjon az ország közigazgatási területi felosztásához és az ipari csomópontok elhelyezkedéséhez. Minden magasabbegység, egység és alegység számára béke idején törzs vagy parancsnokság fenntartását irányozták elő. A milícia jellegű hadsereg parancsnoki szerveinek kötelességei közé tartozott a megalakítás, a kiképzés, a mozgósításra kötelezett személyek nyilvántartása és magának a mozgósításnak a végrehajtása. Minden egységben ki kellett dolgozni a mozgósítási tervet. A hadosztálykörzetekben a 45 lövész- és 6 lovashadosztály kereteit szándékoztak elhelyezni, évente feltöltve azokat a legénységi állománnyal. a tényleges szolgálatot a reguláris Vörös Hadseregben teljesítő személyekből és azokból, akik a szolgálat befejeztével tartalékba kerülnek, valamint önkéntesekből.

Azt javasolták, hogy hozzák létre a Vezérkar Főcsoportfőnökségét, vagy a Nagy Vezérkart, s erre kell a fegyveres erők kiépítésének egész munkáját bízni. Az ilyen népi hadsereg élén a Hadügyi Népbiztosság és a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa áll. Ezeknek közvetlen helyettesei: a vezérkari főnök, a főtörzs főnöke[132] és a legfelső ellátási főnök. A terv szerint a Vezérkar Főcsoportfőnökségét a Tábori Törzs és az Összoroszországi Főtörzs helyett akarták megszervezni. Két helyi szervezetet terveztek a katonai parancsnokság számára: 1. katonai biztosságokat és 2. milícia körzeti parancsnokságokat. Mind a kettő a körzeti katonai biztosságok kezében egyesült és megtartásuk mindaddig szükségenek látszott, amíg létre nem jön a milícia típusú hadsereg.

Összevetve a békés időszak hadseregépítésére vonatkozó terveket, amelyeket Vacetisz, Podvojszkij és a Tábori Törzs terjesztettek elő, láthatjuk, hogy a több kérdésben megmutatkozó komoly eltérések ellenére alapjukat az a fő követelmény képezte, hogy fokozatosan át kell térni a fegyveres erők új felépítésére, egy pillanatra sem gyengítve a szovjetköztársaság védelmi képességét, bizonyos időre megtartani az állandó reguláris Vörös Hadsereg szükséges erőit.

1920. január 23-án a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa meghallgatta a Tábori Törzs által kidolgozott tervezetet. Hozzászólt Lebegyev, aki kifejtette a Tábori Törzs által „Az ország fegyveres erőinek szervezéséről"

[132] A vezérkart (generalnüj stab) a fegyveres erők legmagasabb operatív szervének képzelték el, amelynek az a kötelessége, hogy a hadműveletek irányításához szükséges információkat összegyűjtse, kidolgozza a háború és a hadműveletek, a fegyveres erők harccselekményeinek terveit, s mindezeket a működő hadsereg és flotta főparancsnokságának rendelkezésére bocsássa. Más vezetési szervnek és hatóságnak is ő adja ki a hadműveleti elképzelésekből következő feladatokat. Szolgálati és katonai közigazgatási ügyek vonatkozásában a legfelsőbb intézkedő szerv a főtörzs (glavnüj stab) volt, amely a csapatok felállításával, szervezésével, kiképzésével, a hátországi csapatokkal és a hadsereget meg a flottát kiszolgáló intézményekkel foglalkozott.

készített jelentés lényegét.[133] Ezen az ülésen a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa nem hozott határozatot, mert szükségesnek tartotta a katonai munkatársak észrevételeinek figyelembe vételét a Tábori Törzs javaslatával kapcsolatosan. Hat nap múlva, 1920. január 29-én a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa rátért a felvetett kérdés megvitatására. Az értekezleten Szkljanszkij, Kamenyev, Lebegyev, Kurszkij, Podvojszkij, Rattel, Vacetisz és más katonai munkatársak részvételével megtárgyalták a hadseregnek milíciaelven történő szervezésének kérdését.[134]

Ekkorra a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa megkapta Vacetisz és Podvojszkij szakvéleményét — a Tábori Törzs tervének kritikájával. Vacetisz kategórikusan kijelentette, hogy a Tábori Törzs terve alkalmatlan a szovjetköztársaság milícia típusú hadseregének létrehozására.[135] Gyökeres hibáját Vacetisz abban a javaslatban látta, hogy hozzanak létre hadosztálykörzeteket, ami másolata lett volna a francia—porosz háború idején alkalmazott területi központokon alapuló francia hadosztályrendszernek. Vacetisz amellett volt, hogy az ország katonai közigazgatási felosztásának alapja a hadtestrendszer legyen, amely lehetővé teszi, hogy mozgósítás esetén a hadtesteket közvetlenül a hadseregnek adják át.

De Vacetisz véleménye szerint a Tábori Törzs terve nemcsak a hadosztálykörzetek eszméje miatt alkalmatlan a milíciaépítés céljára. Úgy gondolta, hogy a terv nem fejezi ki a szovjetköztársaság felfegyverzett néppé való átalakításának eszméjét a milíciarendszer alapján: „Ez összes jellemző vonásait tekintve nem egyéb, mint az állandó hadsereg közismert alapja a minimális létszámra csökkentett keretekkel."[136]

Podvojszkij jelentésében hangoztatta, hogy ellenzi a Tábori Törzs tervét, amelyen „vörös fonálként vonul végig annak a lehetősége és szükségessége, hogy a fegyveres erőket kombinált rendszerben építsék fel, emellett az első, valószínűleg tartós időszakban a jövőben a fegyveres erők alapját az állandó csapatok képezik, a milíciacsapatok pedig csak keretek formájában, mintegy a tartalékok helyét töltik be."[137]

Figyelembe véve a nézeteltéréseket, a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa 1920. január 29-én úgy döntött, hogy tisztázza az összes katonai munkatársak nézeteit és leszögezte: „Javasoljuk a jelen értekezlet valamennyi résztvevőjének, hogy három napon belül nyújtsák be a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa minden tagjának a legrövidebb formában a milíciarendszer bevezetésére vonatkozó tételeiket. A tételeket dekrétumtervezetek, a Védelmi Tanács utasításának formájában kell benyújtani. A tervezetektől függően el kell dönteni, tárgyaljuk-e újból ezt a kérdést a Köztársaság Forradalmi Tanácsában, vagy átadjuk közvetlenül a Védelmi Tanácsnak."[138]

1920. február 1-én a Tábori Törzs, Vacetisz és Podvojszkij benyújtotta a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának a szovjet kormány dekrétumtervezeteit a milíciarendszer bevezetésére. A dekrétumtervezetek nem tartalmaztak új javaslatokat és szerzőik ismert nézeteit fejtették ki.[139] Csak Vacetisz konkretizálta álláspontját az országnak katonai közigazgatási körzetekre való felosztását illetően. Azt javasolta, hogy a mozgósítás alapjául

133 ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 1516, л. 1.
134 ЦГАСА. ф. 33988, оп. 2, д. 263, л. 197.
135 ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 1516, лл. 1—4.
136 Uo.
137 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 28, л. 67.
138 ЦГАСА. ф. 33988, оп. 2, д. 263, л. 197.
139 ЦГАСА. ф. 33988, оп. 2, д. 263, лл. 207—216.; ф. 4, оп. 10, д. 434, лл. 31—36.; ф. 65, оп. 4, д: 28, лл. 63—65.

fogadják el a kiegészítés területi rendszerét, amely szerint minden körzet háború esetén kiállít egy hadászati köteléket: egy hadosztályt — a 220. számú létszámelőírásnak megfelelően.[140]

Az Összoroszországi Főtörzs március 21-én új jelentést nyújtott be a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának „A milíciarendszerre való áttérés alapvető tételei" címmel.[141] Az Összoroszországi Főtörzs, más intézményekhez és bizottságokhoz hasonlóan úgy vélte, hogy a milícia típusú fegyveres erők létrehozásánál az ország politikai helyzetéből kell kiindulni és „az ország határainak védelmére fenn kell tartani speciális fedező egységeket, amelyeket a most tevékenykedő hadsereg állományából különítenek ki és külön előírások alapján látnak el és töltenek fel."

Az Összoroszországi Főtörzs a milíciarendszer alapján épülő hadsereg alapelveit a következőképpen határozta meg: „A milíciarendszer alapján felépített hadseregen a következőt kell érteni:

a) olyan hadsereget, amelyet az általános hadkötelezettség alapján területileg töltenek fel, kitűnően képzett, felfegyverzett és technikai eszközökkel ellátott hadsereget, amelyet, csak akkor hívnak be a zászlók alá a nép érdekei és az állam megvédésére, amikor az államnak szüksége van rá;

b) rendes viszonyok között az állampolgárokat csak katonai kiképzésre, állami és társadalmi termelőmunkára hívják be;

c) a kiképzésre behívottak olyan iskolákba és keretekbe kerülnek, amelyek csak kiképzési — szervezési központok, a kiképzés ideje minimális, de teljesen elegendő ahhoz, hogy az állampolgárok háború esetén a rájuk rótt kötelezettséget teljesíthessék;

d) a laktanya a milíciahadseregből hiányzik, illetve a hadművészet iskolájává válik;

e) a milíciahadsereg mindenképpen közelebb viszi szervezetét a termelési szervezetekhez, és a közeli időszakra meg kell őriznie a mostani rendszer (a munkásosztály diktatúrája) összes vonásait;

f) a fokozatosság útján, az osztályok folyamatos felszámolásával, a nép tényleges kulturális és politikai ismereteinek gyarapodásával, valamint az ország gazdasági, ipari életének, valamint a közlekedési utak fejlődésével, a szocialista demokrácia eszméjének (programok) fokozatos gyakorlati megvalósításával együtt a milícia típusú hadsereg mostani szervezete lehetővé teszi, hogy különösebb nehézségek nélkül és a fejlődés során a hadsereg beolvadjon a népbe, ez utóbbit felfegyverzett néppé változtatva."

Megismételve a Tábori Törzs álláspontját az országnak hadosztály-, dandár- és ezredkörzetekre való osztásáról, az Összoroszországi Főtörzs lényegesen kiegészítette azt azzal a javaslattal, hogy minden 3—4 hadosztálykörzetre hozzanak létre egy hadsereg-felügyeleti szervet, amely szükség esetén hadsereget szervez.

Az Összoroszországi Főtörzs feljegyzésében fontos helyet foglalt el a milíciarendszerre való áttérés rendje. Ezt az áttérést az ország egész területén következetesen és fokozatosan javasolták megvalósítani, a területi körzetek és törzsek készenlétének arányában, kezdve az ezredkörzetek szervezésétől. Az ezredkörzet készenléte után épülnek ki a dandár- és hadosztálykörzetek. A területi törzsek létrehozására fontosnak tartották a reguláris Vörös Hadsereg legjobb erőinek felhasználását. Ebben az Összoroszországi Főtörzs nézete teljesen egybeesett a Tábori Törzs javaslatával. Az átszerve-

140 ЦГАСА. ф. 33988, оп. 2, д. 263, л. 210. — Vacetisz a 220. sz. létszámelőírás alapján létrehozott hadosztályt a régi hadseregbeli hadtesttel egyenlő hadászati egységnek tartotta. (Lásd: ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 1516, лл. 1—2.)

141 ЦГАСА. ф. 4, оп. 1, д. 1516, лл. 30—40.; ф. 11, оп. 5, д. 52, лл. 90—93 об.

zés végrehajtásához az Összoroszországi Főtörzs 4—6 hónapot tartott szükségesnek, attól a naptól számítva, amikor a körzetekben megkapják az instrukciókat és parancsokat.

„A milíciarendszerre való áttérés szabályai" című feljegyzésében az Összoroszországi Főtörzs helyesbíti a leszerelés végrehajtására vonatkozó nézeteit. Így, csatlakozott az összes katonai munkatársak véleményéhez, hogy a Vörös Hadsereg leszerelését fokozatosan kell végrehajtani.[142]

Azoknak a katonai és politikai munkatársaknak a nagyfokú aktivitása, akiket bevontak a Vörös Hadsereg békeidején való építésére vonatkozó alapelvek kidolgozásába, lehetővé tette, hogy a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa gazdag anyagot gyűjtsön össze és általánosítson, amelyet benyújtottak az OK(b)P KB-nek és a szovjet kormánynak.

Figyelemmel a szovjetköztársaságban békeidején folyó katonai építés állami fontosságára, az OK(b)P KB tanulmányozás végett az OK(b)P IX. kongresszusa elé terjesztette azt. 1920. április 4-én a kongresszus meghallgatta a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa elnökének jelentését „A milíciarendszerre való áttérésről" és elfogadta a párt központi bizottsága nevében javasolt határozatot.[143] Rámutatva arra, hogy a halaszthatatlan gazdasági és kulturális követelményeknek megfelelően, gyökeresen meg kell változtatni a szovjetköztársaságok hadügyét, a kongresszus amellett foglalt állást, hogy a fegyveres erők térjenek át az új rendszerre, amely a vörös munkás-paraszt milícia területi elvein épül, és közelebb hozza a hadsereget a termelés folyamatához. A kongressszus rámutatott, hogy a milíciarendszerre való áttérést feltétlenül fokozatosan kell megvalósítani, megőrizve a köztársaság megfelelő szintű védelmi képességét. Ebből kiindulva a kongresszus úgy vélte, hogy a Vörös Hadsereg leszerelését is fokozatosan, s annak figyelembevételével kell végrehajtani, hogy legjobb káderei képezzék a milíciaegységek és a parancsnoki apparátus alapját. A kongresszus aláhúzta, hogy a szovjet milícia jellegű hadsereg a felfegyverzett kommunista néppé való válás irányába fejlődik, és a jelen időszakban szervezetében meg kell hogy őrizze a munkásosztály diktatúrájának minden vonását.[144]

Az OK(b)P IX. kongresszusának „A milíciarendszerre való áttérésről" szóló határozata összegezte azt a hatalmas munkát, amelyet a kommunista párt és a szovjet kormány a hadseregépítés területén végzett. Ezek a határozatok a szovjet szocialista állam békés természetéből következtek és megerősítették a szovjetek II. összoroszországi kongresszusa által meghirdetett békepolitikát.

A kongresszus lökést adott annak a gyakorlati munkának, amely a fegyveres erők kiépítésének kijelölt programját volt hivatva megvalósítani. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa a kongresszus után azonnal hozzálátott hogy előkészítse az ország milíciarendszerű védelmének bevezetését. 1920 áprilisában azonban ezt a munkát abba kellett hagyni. Újra elkezdődött a háború. 1920. április 25-én a fehér-lengyel hadseregek Ukrajnában támadásba mentek át. A békés lélegzetvétel időszaka végetért. A szovjet népnek ismét meg kellett védenie békés munkáját és fegyvert kellett fognia.

A Legyelországgal folytatott háború befejezése után, amikor még folyt a harc a déli fronton Vrangel fehérgárdista csapatai ellen, a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa újra munkához látott, hogy előkészítse a Vörös

142 ЦГАСА. ф. 11, оп. 5, д. 52, л. 93.
143 Девятый съезд РКП(б). Протоколы. М. Госполитиздат, 1960, стр. 384—396.
144 Девятый съезд . . . стр. 428—430.

Hadseregnek békeviszonyokra való állítását, folytassa azt a munkát, amely 1920 áprilisában félbeszakadt.

1920. október 20-án a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa bizottságot hozott létre „hogy kidolgozzák az OSZFSZK területének kerületekre és körzetekre való felosztását, a milíciarendszer bevezetése céljából." A bizottság elnökéül A. A. Bruszilovot nevezték ki. A bizottságnak munkáját 1920. november 15-re kellett befejezni.[145]

A bizottság öt tervezetet vizsgált meg, amelyek a szovjetköztársaság körzetekre való katonai-közigazgatási felosztására vonatkoztak, milícia típusú hadsereg megalakítása céljából. Miután a bizottság gondosan tanulmányozta az egész összegyűlt anyagot, az ország területi felosztásának alapjául a hadosztálykörzetet fogadta el. A hadosztálykörzeteket a határozat szerint dandár-, ezred-, zászlóalj- és századkörzetekre osztották fel.

A bizottság abból indult ki, hogy a határokat békeidőben a reguláris Vörös Hadsereg egységei őrzik, amelyek biztosítják a milícia típusú hadsereg mozgósítását és összevonását. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának Tábori Törzse utasítást adott, hogy a szovjetköztársaság a veszély pillanatában folyamatosan legalább 70 lövészhadosztályt állítson fel. A bizottság 25 hadosztálykörzet szervezését határozta el, szem előtt tartva, hogy minden egyes hadosztálykörzet folyamatosan három hadosztályt köteles adni. Az ország európai részén 18, a Kaukázusban 2, Szibériában és Turkesztánban 5 körzetet szándékoztak létrehozni. A hadosztálykörzetek felosztásánál figyelembe vették az ország közigazgatási felosztását és a férfi lakosság létszámát, amely minden egyes hadosztálykörzetben 2 és 3 millió fő között mozgott.

Az ország területi felosztása hadosztálykörzetekre a bizottság munkájának legkevésbé bonyolult része volt. De 1920 decemberében, miután hozzáláttak a hadosztálykörzetek kisebb részekre való bontásához, a bizottság legyőzhetetlen nehézségekkel találkozott. Az egyes hadosztálykörzetek három dandárkörzetre és minden dandárkörzet három ezredkörzetre való felosztásánál a határozat szerint tartaniuk kellett magukat az akkor meglevő járási határokhoz, de már az első lépéseknél kiderült, hogy a történelmileg kialakult közigazgatási felosztást a milíciarendszer bevezetésénél lehetetlen megtartani. Az országnak ez a felosztása rendkívül egyenlőtlen volt. A férfi lakosság létszáma a járásokban 10 ezer és 300 ezer fő között ingadozott, néhány járásban még, a Moszkva környéki kormányzóságokban is, nem érte el a 10 ezer főt sem.

Miután kiderült, hogy a szovjetköztársaság területét a meglevő közigazgatási felosztás betartásával lehetetlen milíciakörzetekre osztani, a bizottság elhatározta, hogy hozzálát a szovjetköztársaság dandár-, ezred-, zászlóalj- és századkörzetekre való új kerületi felosztásához, figyelmen kívül hagyva a közigazgatási felosztást. A bizottság először az ország európai részének kerületi felosztásához fogott hozzá, hogy azután elkezdje a milíciakörzetek szervezését a szovjetköztársaságok ázsiai részén. A munka olyan bonyolultnak bizonyult, hogy 1920 végére a bizottság csak a hadosztálykörzetekre való felosztást végezte el és a kisebb körzetekre való felosztáshoz éppen csak hozzáfogott. A bizottság munkájának fő része 1921-re esett.

Balujev bizottsága sikeresen fejezte be munkáját. Kidolgozta az ország milíciarendszerű védelmének központi katonai parancsnokságáról szóló szabályzatot. A bizottság a katonai főparancsnokság szervezetének következő vázlatát javasolta elfogadásra: az ország szárazföldi és tengeri erőit

[145] ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 107, лл. 143, 153 — A bizottság tevékenységét a ЦГАСА. ф. 4, оп. 10, д. 436, лл. 224—225, 306—311 anyaga alapján írtam le.

egységes szervben, a Hadsereg és a Flotta Népbiztosságában kell egyesíteni (a bizottság ezt a szervet még Honvédelmi Népbiztosságnak is nevezi); a legfőbb hatalom az összes fegyveres erők fölött az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság kezében van; az összes fegyveres erők legfőbb vezetését a Védelmi Tanácsnak kell átadni, a közvetlen parancsnokságot pedig a hadsereg és flotta népbiztosának. A fegyveres erők vezetésére a Hadsereg és Flotta Népbiztosságának állományán belül javasolták a Hadsereg és Flotta Összoroszországi Vezérkarának, a Hadsereg és Flotta Összoroszországi Ellátási Főnökségének, a Hadsereg és Flotta Katonai Törvényhozó Tanácsának, a Hadsereg és Flotta Legfelső Katonai Törvényszékének, a Hadsereg és Flotta Népbiztossága Titkárságának megalakítását.

A bizottság úgy vélte, hogy a szovjetköztársaság központi katonai vezetésének ez a struktúrája biztosítja mind az állandó reguláris hadsereg, mind a milícia egyidejű irányítását.[146]

A bizottság jelentésében aláhúzta, hogy a különböző legfelsőbb katonai szervek elnevezésében feltétlenül használni kell az „Összoroszországi" szót, ami azt jelzi, hogy e szervek a funkciói kiterjednek a volt orosz birodalom területén alakult az összes szovjetköztársaságokra.[147]

Ily módon Balujev bizottsága felhívta a figyelmet arra, hogy meg kell őrizni az egységes katonai parancsnokságot, ahogy az 1919 nyarán kialakult. De a központi katonai vezetés új szervezetének vázlatában a bizottság nem irányozta elő a politikai irányítás megteremtését. A továbbiakban, amikor a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa a megfelelő javaslatokat az OK(b)P KB és a szovjet kormány elé terjesztette, kijavította P. Sz. Balujev bizottságának hibáját.

1920 decemberében a Vörös Hadsereg átszervezésének előkészítő munkálatai alapjában befejeződtek. Le kellett vonni a következtetéseket és végleges határozatot kellett hozni. Az OK(b)P KB és a szovjet kormány beleegyezésével a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa 1920 decemberében megtartotta a párt-, szovjet- és katonai vezetők értekezletét. Az értekezletre 68 személyt hívtak meg, köztük Danisevszkijt, Dzerzsinszkijt, Kamenyevet, Lebegyevet, Menzsinszkijt, Mjasznyikovot, Podvojszkijt, Szamojlót, Szklanszkijt, Tuhacsevszkijt, Unslihtot.[148] Az értekezlet 1920. december 13-án kezdődött. Meghallgatta Lebegyev jelentését a Központi Katonai Igazgatás átszervezéséről. Éles vita támadt a két vezérkar — Vezérkar és a Főtörzs — létrehozásáról szóló javaslat körül. A Vörös Hadsereg egy vezérkarának létrehozása mellett 35-en szavaztak, a két vezérkar mellett 16-an. Az értekezlet állást foglalt a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának fenntartása mellett. Vita csak arról volt, hogy a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának hány tagja legyen, akik a hadügy egyes meghatározott ágait irányítják. Az értekezlet állást foglalt amellett, hogy a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa álljon elnökből, elnökhelyettesből, főparancsnokból (az egyesített vezérkar főnökéből), a Politikai Csoportfőnökség főnökéből és a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának az ellátást irányító tagjából.

Miután elfogadták a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa fennmaradásáról szóló határozatot, az értekezlet külön megtárgyalta a tanács Politikai Csoportfőnökségének kérdését. Néhány résztvevő azt javasolta, hogy a csapatok kiképzését irányító szerv egyesüljön a hadsereg politikai felvilágosítását irányító szervvel. A résztvevők többsége úgy látta, hogy ez az egyesítés gyengítené a Politikai Csoportfőnökséget, mint a hadsereg pártpolitikai

146 ЦГАСА. ф. 4, оп. 10, д. 434, л. 87.
147 ЦГАСА. ф. 4, оп. 10, д. 434, л. 112.
148 ЦГАСА. ф. 33988, оп. 2, д. 263, л. 183.

szervét, amellett foglalt állást, hogy a Politikai Csoportfőnökség maradjon a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsán belül önálló irányító szerv, amely a hadsereg politikai munkáját vezeti. Erre a javaslatra 45-en szavaztak. Olyan javaslat is volt, hogy a kiképzés egész ügyét vonják össze a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa külön osztályaként és hozzák létre a Katonai Kiképzési Főparancsnokságot és rendeljék alá a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa egyik tagjának. Erre a javaslatra 9-en szavaztak. Az értekezlet nagy többséggel, 47 szavazattal határozatot hozott, hogy a katonai kiképzés ügyét továbbra is a Vörös Hadsereg törzsének megfelelő parancsnoksága irányítsa. Ezzel befejezték a központi katonai vezetés szervezésének vitáját.

Az értekezlet külön megvizsgálta a kormányzósági és járási katonai bizottságok funcióit és struktúráját. Azt a javaslatot tette, hogy a kormányzósági katonai biztosságokat váltsák fel csapatparancsnokságokkal és a katonai biztosságok funkcióját korlátozzák a nyilvántartási és mozgósítási feladatokra. Ám az értekezlet résztvevőinek döntő többsége azzal értett egyet, hogy a Vörös Hadsereg átszervezése nem teszi szükségessé a helyi katonai apparátus gyökeres átalakítását és úgy döntött, hogy megtartja a kormányzósági és járási katonai biztosságok felépítését és funkcióit, abban a formában, ahogy azok a polgárháború folyamán kialakultak.

December 16-án, kétnapos szünet után a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa folytatta az értekezlet munkáját. Most több mint 130 embert hívtak meg.[149] Megvitatásra került a milíciaépítés és a haderőn kívüli katonai kiképzés kérdése. Ez különösen éles vitákat váltott ki. A Haderőnkívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnoksága és különösen parancsnoka Podvojszkij, aki a polgárháború idején a milícia típusú hadsereg építésén dolgozott, meg volt győződve arról, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzés szerveire kell bízni az ország milícia rendszerű védelmének építését, és azt a kiképzés területi törzseire kell alapozni. A kérdés ilyen felvetése éles ellenkezést váltott ki. A katonai szakemberek vita nélkül a haderőnkívüli katonai kiképzés érdemeit, csak az ifjúság katonai előképzésének, a torna és a sport szervezésének területén ismerték el, és úgy vélték, semmi alapja sincs arra, hogy a milíciaépítés vezetésének kizárólagos jogát magának követelje.

Podvojszkij már jóval az értekezlet előtt harcolt azért, hogy az OK(b)P KB és a szovjet kormány elismerje a haderőnkívüli katonai kiképzés szerveinek elsőségét a milíciaépítés ügyében, és rájuk bízzák ennek a munkának a végzését, a polgárháború befejezése után is. Ebből a célból két nagy értekezletet tartott a katonai munkatársak számára: egyet Moszkvában 1920. október végén, a másikat Petrográdon november 4-én. Az értekezleteken részt vettek a moszkvai és petrográdi katonai körzetek katonai munkatársai. Podvojszkijnak sikerült megnyernie támogatásukat. Mindkét értekezlet határozatot hozott, amelyben elismerték, hogy a Vörös Hadseregnek a milícia rendszerű védelemre való áttérésével kapcsolatos egész szervező munkát a Haderőnkívüli Katonai Kiképzés Központi Parancsnokságának kell végezni „mint egyetlen olyan szervnek, amely kidolgozta annak szervezeti és eszmei alkotóelemeit, és rendelkezik a megfelelő apparátussal."[150] A határozatokban azt javasolták, hogy a milíciaépítés alapján a haderőnkívüli katonai kiképzés területi törzsei képezzék, szüntessék meg a katonai biztosságokat és erősítsék meg a haderőnkívüli kiképzés helyi szerveit. Ugyancsak elismerték, hogy a szovjetköztársaság jelenlegi helyzete alkalmas a milícia-

149 ЦГАСА. ф. 33988, оп. 2, д. лл. 188—190
150 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 173, лл. 112—115.

rendszerre való fokozatos áttérés elkezdésére, kezdve a proletár központokkal: Moszkvával, Petrográddal, az Urállal, a Volga vidékkel.

Ezeknek az értekezleteknek a határozataira támaszkodva Podvojszkij 1920. november 4-én levelet intézett az OK(b)P KB-hoz, amelyben rámutatott, hogy a haderőnkívüli katonai kiképzés már hosszú ideje dolgozik a milíciaépítés területén, és hogy most, mikor felmerült a milícia típusú hadseregre való áttérés kérdése, az egész gyakorlati munkát célszerű a haderőnkívüli katonai kiképzés központi vezető szervére bízni. Hogy ez a szerv nagyobb önállósággal rendelkezzék, Podvojszkij azt követelte, emeljék ki az Összoroszországi Főtörzs hatásköréből és szervezzék át a milíciacsapatok főtörzsébe, amely közvetlenül a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának lenne alárendelve.[151]

Podvojszkij javaslatainak megvizsgálását az OK(b)P KB a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsára bízta. December 16-án az értekezleten N. I. Podvojszkij előadást tartott a haderőnkívüli katonai kiképzésről, ennek szerepéről és helyéről a milíciaépítésben. Az előadás után mindenekelőtt azt a kérdést vitatták meg, hogy megfelelő-e a jelen pillanat a szovjetköztársaság életében arra, hogy hozzá lehessen kezdeni a milícia bevezetéséhez. Az értekezlet résztvevőinek döntő többsége pozitívan nyilatkozott. Ellene csak 11 ember szavazott és 6-an tartózkodtak.[152] Az értekezlet egyetértett azzal is, hogy a milíciaépítést nem kell mindenütt bevezetni, hanem első kísérletként csak az ország ipari körzeteiben. Azután az értekezlet megtárgyalta azt a kérdést, mi legyen ennek a kísérletnek az alapja — a haderőnkívüli katonai kiképzés területi törzse — vagy a reguláris Vörös Hadsereg tábori csapatainak törzsei. Az utóbbi javaslat mellett 86-an szavaztak és Podvojszkij javaslatát a területi törzsek felhasználásáról ily módon elvetették. Podvojszkij arra törekedett, hogy bizonyos mértékben megőrizze a haderőnkívüli katonai kiképzés szerepét, és a következő kiegészítést javasolta a határozathoz: „Azokkal a kísérletekkel egyidejűleg, melyek során a milíciával kapcsolatos munkák alapjául a tábori egységek kereteit fogadják el, hajtsanak végre más kísérleteket is; vegyék alapul a haderőnkívüli katonai kiképzés területi törzseit ott, ahol ez utóbbiak erősek." Az értekezlet azonban határozottan elvetette Podvojszkijnak ezt a javaslatát is. Ily módon olyan határozat született, hogy a milíciaépítés céljára a reguláris Vörös Hadsereg tábori egységeinek harcedzett kereteit kell felhasználni. Ennek kell megalapoznia a milíciaépítés első kísérleteinek sikerét. Felmerült a kérdés: milyen emberi erőket és eszközöket kell kiemelni a reguláris Vörös Hadseregből a milíciaépítés első kísérletei számára? Két javaslatot tettek, használják fel ezekre a kísérletekre az összes erőforrások egyharmadát, illetve egytizenötöd részét. Az első javaslat mellett 58, a második mellett 72 ember szavazott. A második javaslatot fogadták el.[153]

El kellett dönteni azt is, hogy a milícia jellegű hadsereg és reguláris hadsereg számára két külön törzset hozzanak-e létre. Az egységes törzs létrehozása mellett foglalt állást az értekezlet résztvevőinek többsége. A két törzs létrehozása mellett mindössze 22-en szavaztak. Az értekezlet határozatot hozott a haderőnkívüli katonai kiképzés területi törzseinek a katonai biztosságokkal való egyesítéséről, alapul fogadva el a kormányzósági katonai biztosságokat.

Így zárult le a meglehetősen éles és hosszú vita, a reguláris Vörös Hadsereg kereteire alapozott milíciaépítés hívei, és a haderőnkívüli katonai kiképzés

151 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 23, лл. 175—176.
152 ЦГАСА. ф. 33988, оп. 2, д. 263, лл. 188—190.
153 Uo.

munkatársai között, akik azt követelték, hogy a milícia jellegű hadsereget a haderőnkívüli katonai kiképzés kereteire és szerveire alapozva valósítsák meg. A kommunista párt és a szovjet kormány a haderőnkívüli katonai kiképzés szervezetére a katonai előképzést, a torna és a sportszervezést bízta.[154]

Csaknem másfél évig keresték azokat az utakat, amelyeken a békeidőszakában a szocialista állam hadseregépítése haladhat. Ennek eredményeképpen fogadták el azt a határozatot, amely szerint a fegyveres erők legcélszerűbb szervezete az állandó reguláris hadseregnek a területi milícia jellegű alakulatokkal való összekapcsolása lesz. Emellett a területi milícia jellegű alakulatok alapját a reguláris Vörös Hadsereg tábori csapatainak keretei kell hogy képezzék.

Az erre a rendszerre való áttérés röviddel a háború befejezése után kezdődött meg. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának 1922. december 29-én kelt határozatának megfelelően 1923 elején bevezették a területi milíciarendszert, először 10 területi hadosztályt alakítottak meg.[155] 1923. augusztus 8-án a Központi Végrehajtó Bizottság és a Szovjetunió Népbiztosainak Tanácsa dekrétumot fogadott el „a területi egységek szervezéséről és a dolgozók katonai kiképzésének bevezetéséről." Így törvényekben rögzítve kialakították az áttérést a védelem területi milíciarendszerére. 1925. október 1-én a Vörös Hadsereg hadosztályainak nagy részét a területi hadosztályok tették ki, 62 hadosztályból, 36 területi volt.[156]

Az a munka, amelyet 1919—1920-ban a szovjet fegyveres erők háború utáni szervezési formáinak kialakítása terén végeztek, elősegítette az 1924—1925-ös hadügyi reform sikeres végrehajtását.

С. М. КЛЯЦКИН:

ИЗ ИСТОРИИ МИЛИЦИОННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В СССР В 1917—1920 ГГ.

Резюме

Строительство Вооружённых Сил Советского Союза в 1917—1920 годы всегда вызывало большой интерес у советских историков. Они своё основное внимание уделяли проблемам организации и строительства Красной Армии, а вопросы создания и развития милиции совершенно не освещали. Автор в своей статье стремится устранить этот недостаток. Он прежде всего устанавливает, что после октября коммунистическая партия и советское правительство по ходу организации обороны страны не сразу приступили к строительстве постоянной регулярной Красной Армии а все усилия народа направили на создание пролетарской милиции.

Однако, рост опасности военного вторжения иностранных империалистов заставил коммунистическую Партию и советское правительство приступить к организации регулярной Красной Армии. Это вовсе не означало, что партия и советское военное руководство отказались бы плоностью от принципов милиционного строительства.

Автор — до подробного анализа событий — обрисовывает сложившееся после Октябрьской революции политическое, экономическое и военное положение. Излагает мнение и указания Ленина в связи с всеобщем военном обучением трудящихся и созданием милиции. Автор подробно перечисляет те распоряжения и разработанные методы, которые служили директивами в вневойсковой подготовке. Перечисляет также государственные, военные и общественные организации и лиц, которые были ответственными за это дело.

154 ЦГАСА. ф. 65, оп. 4, д. 141, л. 169.
155 Lásd: Военно — исторический журнал, № 11, 1960, стр. 88.
156 *Н. Ф. Кузьмин:* На стараже мирного труда (1921—1940) М. Воениздат, 1959, стр 30—31.

Автор утверждает на базе богатого фактического материала, что организация вневойсковой подготовки и развёртывание милиции на этой основе являлись вполне новыми приёмами, которых история до этого не знала. Таким образом советскому правительству и военным работникам, на плечах которых лежала практическая работа, приходилось продвигаться шаг за шагом, решать множество новых и сложных вопросов потому, что опыт милиции капиталистических стран — Швейцарии, Швеции, Норвегии — нельзя было использовать из-за негодности системы. Автор после анализа этих вопросов пишет о первой съезде работников Всеобуча на котором был намечен путь подготовки и принята 96 часовая программа подготовки.

Вслед за этим автор подробно анализирует директивы и устабы в которых были намечены основные принципы и задачи в связи с организацией местного аппарата Всеобуча переписью, призивом, организацией и военной подготовкой милиции. Уделяет также большое внимание подбору и подготовке инструкторов вневойсковой подготовки.

Весной 1919 года связи с расширением интервенции и гражданской войны Советское правительство и партия своё внимание полностью сосредоточили на укрепление Красной Армии. Это обстоятельство сделало необходимым преобразование вневойсковой подготовки и переход на новую систему в милиционном строительстве. Автор в дальнейшем подробно пишет об этом непустив из виду указания Ленина, связанные с выполнением этой задачи.

После победы Красной Армии над белогвардейкими войсками Колчака и других внутренних контрреволюционеров, вопросы вневойсковой подготовки и строительства милиции снова были ставлены на повестку дня. Ол этом пишет автор в закончительной части своей работы.

S. M. KLJACKIN:

AUS DER GESCHICHTE DER SOWJET MILIZ
(1917—1920)

Resümee

Die Geschichte des Ausbaues der bewaffneten Macht der Sowjetunion in der Zeit von 1917 bis 1920 zog immer das Interesse der sowjetischen Historiker an. Sie richteten aber ihre Hauptaufmerksamkeit auf die Organisation und den Auf-Bau der Roten Armee, dagegen wurden die Fragen der Entstehung und des Ausbaues der Miliz überhaupt nich beleuchtet.

Der Autor ersetzt diesen Mangel in seiner Studie. Vor allem stellt er fest, dass nach der Oktoberrevolution die Kommunistische Partei und die Sowjet Regierung im Laufe der Organisation der Landesverteidigung in erster Linie nicht die reguläre Rote Armee aufzustellen begann, sondern die Aufmärksamkeit auf die Gründung der Proletarmiliz richtete. Nur die Verschlechterung der militärischen Lage zwang sie, die schon angenommenen Pläne abzuändern und die Rote Armee ins Leben zu rufen. Die Kommunistische Partei und die Sowjet Regierung verzichtete aber trotz der Aufstellung der Roten Armee, nicht auf den Ausbau der Miliz.

Vor der Erläuterung der Ereignisse skizziert der Autor die politische, wirtschaftliche und militärische Lage nach der Oktoberrevolution und macht den Standpunkt und die Weisungen Lenin's hinsichtlich der militärischen Ausbildung der Werktätigen ausserhalb der Armee und der Ausftellung der Miliz bekannt. Er berichtet ganz ausführlich über die Verfügungen und ausgearbeiteten Methoden, die die Erfolge der militärischen Ausbildung ausserhalb der Armee und den Ausbau einer Miliz sicherten und führt alle die dafür verantwortlichen staatlichen und militärischen Organe, gesellschaftlichen Organisationen und Personen an.

Der Autor behauptet, dass die Durchführung einer militärischen Ausbildung ausserhalb der Armee und auf Grund derselben eine Miliz zu schaffen, eine ganz neue Angelegenheit war, was die Geschichte bisher überhaupt nicht kannte.

Deshalb konnte die Sowjet Regierung und jene militärischen Mitarbeiter denen in dieser Hinsicht eine praktische Arbeit übertragen wurde, nur schrittweise vorgehen und mussten immer neue komplizierte Fragen lösen. Die Erfahrungen im Milizsystem der kapitalistischen Ländern, wie in der Schweiz, Schweden, Norvegen waren wegen ihrer Ungeeignetheit praktisch nicht zu gebrauchen.

Nach der Erörterung dieser Fragen befasst sich der Autor mit dem ersten Kongress der Mitarbeitern der militärischen Ausbildung ausserhalb der Armee, welcher die Richtung der Ausbildung feststellte und das 96 stündige Ausbildungsprogramm gutheissen liess.

In weiterer Folge analysiert der Autor und wertet alle die Verfügungen und Vorschriften, in welchen die örtlichen Organisationen der militärischen Ausbildung ausserhalb der Armee festgelegt waren, sowie die Konskription, Einberufung und die Aufgaben der Aufstellung und Ausbildung der Miliztruppen.

Er befasst sich ausführlich mit der Auswahl des Ausbildungspersonals und dessen Vorbereitung.

Mit der Verstärkung der Intervention und des Bürgerkrieges im Frühjahr 1919 wandte sich die ganze Aufmerksamkeit der Sowjet Regierung und der Partei auf den Ausbaus der Roten Armee. Dieser Umstand machte die Umstellung der militärischen Ausbildung ausserhalb der Armee und den Ausbau der Miliz auf einem neuen System notwendig.

Ferner schreibt der Autor sehr ausführlich über diese Fragen und hält bei der Durchführung Lenins Weisungen vor Augen.

Nachdem die Rote Armee mit Erfolg die Angriffe der Weissen Garde von Koltschak und Denikin und anderen gegenrevolutionären Führer zurückschlug, kam die militärische Ausbildung ausserhalb der Armee und der Ausbau der Miliz wieder auf die Tagesordnung. Im weiteren beleuchtet der Autor diese Fragen in seiner Abhandlung.

